

SVOBODA

MESEČNIK

SLOVENSKE KOROŠKE

II. LETNIK

MAJ 1949

ŠTEV 5

Izdajatelj, lastnik in založnik:
Slovenska prosvetna zveza v Celovcu

Ureja:

Uredniški odbor
Odgovorni urednik:
Dr. Franc Zwitter, Celovec, Salmstraße 6

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov:
Slovenska prosvetna zveza, Celovec, Salmstraße 6

Uprava
Celovec, Völkermarkter Straße 21. — Cekovni račun št. 94.973

Tiska:
„Kärntner Volksverlag“ G. m. b. H., Celovec, 10.-Oktober Straße 7

**Cena posamezne številke 2 šilinga, za naročnike
polletno 10 šilingov, za celo leto 18 šilingov**

Kritična presoja odredbe o novi ureditvi tako imenovanih dvojezičnih šol z dne 31. oktobra 1945

VEKOSLAV DEU

Že od 70 let preteklega stoletja dalje koroški Slovenci nimajo šol, v katerih bi bili vzgajani, deležni izobrazbe v svojem jeziku, v katerih bi se učili spoštovanja svojega jezika, v katerih bi se seznanjali s kulturnimi vrednotami svojega naroda. Z metodami, tako premišljenimi, sistemiziranimi in raznovrstnimi, kakor ni primere — od umora, gospodarskega in političnega pritiska, zaporov, najrazličnejših preganjanj in zapostavljanj do najbolj zvodniško sladkih obljub in pregovarjanj — so koroški Nemci vzdrževali Slovence v sistemu narodnega zatiranja in znali preprečiti, da Slovenci niso prišli do svojih šol. V zvezi s šolskim vprašanjem je ena takih metod izigravanje tako imenovane pravice staršev. Od vseh sredstev v borbi koroškega nemštva proti priznanju objektivne resnice, da je vzgoja in izobrazba v materinščini najbolj zdrava in najbolj uspešna, je to izigravanje pravice staršev pač najbolj zavratna in podla metoda, najbolj svetohlinska, ker si nadeva masko demokracije. Ko se je uvajal po svetu obvezni pouk šolskih otrok, ni nobena država vpraševala staršev, ali naj se ta obveznost uvede, ker je vsaka država pač izhajala iz prepričanja, da otroci morajo biti deležni izobrazbe. Mi pravimo le še: morajo biti deležni izobrazbe v materinskem jeziku. Razen tega izjave slovenskih staršev proti pouku v materinščini nikdar niso bile spontane, temveč vedno plod strahovanja in rafinirane politične propagande; nikdar niso bile v vseh posledicah premišljene. Tako se je

zgodilo, da se je mogel v avstrijski monarhiji in v prvi avstrijski republiki vzdržati tisti tip utrakvistične šole, ki je bil dejansko samo zavratna načrtna ponemčevalnica. Prav znano pangermansko društvo »Deutscher Schulverein«, ki je imelo za svoj glavni cilj vzdržati v zgodovini pridobljene oblastne in vplivne pozicije nemštva na telesu slovanskih in drugih narodov ter germanizirati, kar je le mogoče germanizirati, se je v slovenskem delu Koroške za svoje cilje posluževalo edino in samo utrakvističnih šol. Podpredsednik društva »Schulverein Südmärk« dr. I. Barta je v svojem govoru 26. maja 1932 po dunajskem radiu hvalil te utrakvistične šole. Tudi na obnem zboru tega društva dne 11. in 12. junija 1932 v Kloster Neuburgu je izjavil, da se morajo utrakvistične šole na Koroškem v interesu nemštva ohraniti. Veliki pangerman, učitelj koroških ekspertov Wedeniga in Karischa v obravnavanju slovenskega vprašanja, nacist dr. Martin Wutte, je napisal v »Grenzlandu« leta 1924 (št. 6. stran 17), da je namen »Südmärke« na Koroškem »pospeševanje nemškega »Schulvereina« in obramba utrakvistične šole.« Jasno torej pokaže utrakvistično šolo kot sredstvo ponemčevanja. Tudi koroški publicist dr. Theodor Veiter je moral priznati: »Tako je utrakvistična šola postajala vedno bolj sredstvo, da se slovenski otroci ponemčijo. To naravno seveda ni moglo povsem uspeti, tako da praktično slovenski otroci po končani ljudski šoli, če niso bili posebno nadarjeni ali niso

bili deležni slovenskega privatnega pouka, niso resnično obvladali niti nemščine niti slovenščine.« Celo deželni šolski svet na Koroškem je v svojem poročilu na zvezno ministrstvo za pouk na Dunaju še v septembru 1946 priznal, da je bil rezultat te šolske politike tak, da otroci koroških Slovencev ne obvladajo niti svojega materinega jezika niti nemščine v zadovoljivi meri.

Da, to je bil rezultat izobraževanja v utrakvističnih šolah. Večina Slovencev iz teh šol ne zna dobro niti enega niti drugega jezika. »Koroški Slovenec« je priobčeval razne pismene produkte učencev teh šol in celo dunajska Reichspost 7. III. 1923 je prinesla neko pismo učenca koroške utrakvistične šole Martinčiča, kot kuriozum, zgled »strašne, razmrcvarjene nemščine«. V koledarju slovenskega društva sv. Cirila in Metoda iz leta 1936 (stran 91) je faksimile tega pismenega izdelka. Latinica in gotica je pomešana v pisavi, nemške in slovenske besede, o gramatiki ni ne duha ne sluha, neobgljeno jecljanje in stokanje je vse skupaj, pretresljiva slika izobrazbenega nivoja, kakor ga je ustvarjala utrakvistična šola, trpljenja koroških Slovencev, siromaštva velikega dela od njih. Ko avstrijski zunanji minister dr. Gruber brani šolske razmere na Koroškem za časa prve avstrijske republike ter dokazuje, kako vestno je izpolnjevala Avstrija manjšinska zaščitna določila, je to za nas samo nov dokaz, da ni na avstrijski strani niti najmanjše dobre volje in da je za Slovence edina rešitev v uresničitvi jugoslovanskih zahtev.

Sicer pa, zakaj je koroška deželna vlada izdala novo šolsko odredbo z dne 31. oktobra 1945, če je bil prejšnji tip utrakvi-

stične šole tako vzoren, kakor to trdi avstrijska delegacija? Ali ni že v samem tem dejstvu neko priznanje? Ni pa težko dokazati, da tudi hvalisanje s to odredbo ni upravičeno in da je prav tako neresno in preračunano kakor obramba manjšinskega šolstva v monarhiji ali prvi avstrijski republiki. V svojem govoru 28. aprila 1948 v Londonu je rekel avstrijski zunanji minister »Avstrija has to the Slovene speaking Carinthians possibility of a cultural development of their own. The exemplary bilingual school-legislation in Carinthia makes it a duty, even for the purely German speaking population, to learn Slovene in order to secure to that language a more general understanding in the country. It is amazing that his broadminded attempt is now used on the Yugoslav side for deriving evidence for the extent of the Slovene minority.« — »Avstrija je omogočila slovensko govorečim Korošcem lasten kulturni razvoj. Vzorna zakonodaja o dvojezičnih šolah zadolžuje celo popolnoma nemško govoreče prebivalstvo, da se uči slovenščine, da zagotovi temu jeziku večje splošno razumevanje v deželi. Začudenje zbuja dejstvo, da ta širokopotezni poskus izrablja sedaj jugoslovanska stran za dokazovanje velikosti slovenske manjšine.«

S temi besedami je mislil dr. Gruber že citirano odredbo koroške deželne vlade z dne 31. oktobra 1945. Z njo hoče dokazovati širokopoteznost pri reševanju koroškega šolskega vprašanja od avstrijske strani in ponovno tudi vestno izpolnjevanje manjšinskih zaščitnih določil, posebej čl. 68. senž. pogodbe. Ta uredba, objavljena v »Kärntner Nachrichten« 11. novembra 1945, št. 152, stran 2 se glasi:

Nova ureditev dvojezičnih sol v jezikovno-mesanim predelu Koroske

Začasna koroška deželna vlada je izdala naslednjo odredbo o novi ureditvi dvojezičnih ljudskih šol v južnem predelu Koroške: (Osnutek 3. 10. 1945, kakor je bil sprejet s sklepom od 31. 10. 1945).

A.

V južnem predelu dežele Koroške ob-

stoje dvojezične ljudske šole. V prvih treh šolskih stopnjah se poučuje načelno v **materinskem** jeziku otroka, vendar se goji pouk drugega deželnega jezika od začetka šolskega pouka v najmanj 6 tedenskih urah. V četrti šolski stopnji se uvede nemški učni jezik, ki ostane do konca šolske

obveznosti. Poleg tega se poučuje v četr-
ti stopnji tedensko 4 in pozneje tedensko
3 ure slovenščine. Verouk se mora pouče-
vati izključno le v materinskem jeziku.

V prvih treh šolskih stopnjah se celotni
pouk goji do polovice v nemškem in do
polovice v slovenskem jeziku. Pri tem se
računa kot jezikovni pouk tudi pouk v re-
alnih predmetih v branju in pisanju.

B.

Dvojezične ljudske šole morajo biti v
naslednjih občinah (po razdelitvi na okra-
je 1. januarja 1938):

političnega okraja Šmohor: Brdo, Go-
riče, Sv. Štefan in Blače;

političnega okraja Beljak: Bistrica na
Zilji, Smerče, Straja ves, Podkloster, Pek-
štajn, Marija na Zilji, Ledenice, Rožek,
Lipa pri Vrbi, Vernberk, Kostanje, Vrba,
Loga ves in Št. Jakob v Rožu.

političnega okraja Celovec dežela: Sv.
Martin na Dholici, Škofiče, Zgornja Vesca,
Bilčovs, Hodiše, Vetrinj, Kotmara ves,
Žihpolje, Žrelec, Radiše, Medgorje, Grab-
štanj, Trdnja ves, Pokrče, Sv. Tomaž pri
Celovcu, Otok, Bistrica v Rožu, Slovenji
Plajberk, Svetna ves, Spodnje Borovlje,
Šmarjeta v Rožu, Sele in Borovlje;

političnega okraja Velikovec: vse obči-
ne z izjemo Pustrice.

Učenci, ki pridejo iz dvojezičnih ljud-
skih šol, morajo v glavnih in srednjih šo-
lah imenovanih občin kakor tudi v Šmo-
horju, Beljaku in Celovcu obiskovati ob-
vezno pouk slovenščine tri ure tedensko.

C.

Od učnih knjig se morajo sestaviti in
izdati ena čitanka — početnica v nemšči-
ni in slovenščini, ena nemška in ena slo-
venska slovnica — početnica, računica za
prve tri stopnje v nemščini in slovenščini,
slovenska čitanka za srednjo stopnjo in
ena za višjo stopnjo. Razen tega se izde-
lata za to vrsto šol poseben učni načrt in
načrt za razdelitev učne snovi.

D.

Kot učno osebje na nižjih in srednjih
stopnjah se morajo pritegniti vsi učitelji
in učiteljice Koroške, ki zadostno obvla-
dajo slovenščino, in dokler njihovo število

ne zadostuje, tudi na Koroško doseljeno
učiteljstvo. Pri nastavitvi učnega osebja v
jezikovno mešanem predelu je treba za-
slišati zastopnika Slovencev v deželnem
zboru.

E.

Za razpoložljivo učno osebje dvojezič-
nih ljudskih šol se uvedejo tečaji, da ga
usposobijo za dvojezično poučevanje, in
majhne delovne skupnosti (Arbeitsgemein-
schaft). Na učiteljskih se poučuje sloven-
ščina 3 ure tedensko. V četrtem letniku se
uvede metodika v pouku v tujem jeziku
kot nov predmet z dvema urama teden-
sko.

F.

Kot vodje dvojezičnih ljudskih šol se
mora nastaviti učiteljstvo, ki obvlada slo-
venščino. Prav tako nadzorujejo dvoje-
zične šole nadzorniki (inspektorji), ki so
usposobljeni za poučevanje drugega de-
želnega jezika. Končno se mora dodeliti
tudi deželnemu šolskemu inspektorju za
ljudske šole strokovnjak za dvojezične
ljudske šole kot referent in poslovodja.

G.

Večje napore učnih moči na dvojezičnih
šolah se morajo posebej plačati. Število
učencev v posameznih razredih naj ne
presega 50.

H.

Ta odredba stopi v veljavo z objavo.

Deželni glavar: Piesch.«

Najprvo je vsekakor važna ugotovitev,
da je ta odredba izšla še v času, ko si ko-
roška deželna vlada še ni bila na jasnem,
kako bo z vprašanjem Slovenske Koroške
in še ni vedela za brezčutnost in brezbriz-
nost zapadnih držav za to vprašanje. Izšla
je nadalje pred volitvami v avstrijski par-
lament, namenjena tistemu delu lahkover-
nih Slovencev, ki še vedno naseljujejo lepim
besedam in papirnatim odlokom. Stran-
karski somišljenik deželnega glavarja Fer-
dinanda Wedeniga, direktor deželnih ura-
dov (Landesamtsdirektor) Karl Newole
priznava to z naslednjimi besedami: »Po-
litično važen je porast socialističnih gla-

sov na Koroškem... Važnost, ki daleč presega okvir Koroške in Avstrije v tem, da je širokopotezna rešitev šolskega vprašanja na jezikovno mešanem ozemlju z volitvami dobila od prebivalstva odobritev...» (Neue Zeit z dne 2. 12. 1945. št. 6).

Po svojih formulacijah pa je ta odredba tipičen odraz politike, ki se vodi na Koroškem nasproti Slovincem. Nejasna je. Bistvena določila si med seboj nasprotujejo. V takih razmerah, kakor so koroške, bi moralo biti vsako zakonsko določilo tako precizno in jasno, da bi ga nobena zlohotnost, na katero je treba biti na Koroškem od nemške strani vedno pripravljen, ne mogla obiti. Čeprav je sicer pojem materinščine jasen (nejasnost in spornost so v ta pojem zanesli juristi, ki so v svoji kazuistiki z izjemnimi in mejnimi primeri zabrisali pravilo iz normalnih večinskih primerov), bi bilo v koroških razmerah, v katerih se materinščini ne pripisuje nobena važnost in so se vsa ljudska štetja vršila po drugih kriterijih, treba pojem materinskega jezika vendarle krepko očrtati, sporazumno s pravnimi slovenskimi zastopniki. Eno izmed osnovnih pedagoških pravil nadalje je, da se otrok ne obremenjuje takoj v začetku s poukom še kakega drugega jezika, temveč da osnovno izobrazbo prvih stopenj dobi v materinščini in da se uči samo materinščine. V odredbi pa je v prvem odstavku pod A) rečeno, da se drugi deželni jezik že od začetka poučuje v šestih urah, v drugem odstavku pa celo, da je na prvih treh stopnjah učni jezik do polovice v nemščini, do druge polovice v slovenščini. Ta drugi odstavek je v nasprotju z določilom prvega odstavka, ki pravi, da se vrši pouk na prvih treh stopnjah **načelno** v materinščini. Načelno more pomeniti najmanj »pretežno«, pretežno pa se v materinščini ne poučuje, če se poučuje do polovice v drugem jeziku. Tako nejasna in nasprotujoča si osnovna, načelna določila v koroških razmerah neizbežno na široko odpirajo vrata samovoljnosti in najbolj nasprotujoči si praksi, v glavnem nujno zopet v škodo Slovencev. V bolj čistih razmerah, kakor so na Koroškem,

bi taka odredba povzročila v praksi le kaos.

Treba se je spomniti samo na avstrijska uradna ljudska štetja, zlasti na štetje 1934, da vemo, kako malo se upošteva materinski jezik koroških Slovencev. Omenili smo že tudi, kako se v izrabljanju takoj imenovane volje staršev odraža načelna nejasnost o pomenu vzgoje in izobrazbe v materinskem jeziku, nejasnost seveda le glede Slovencev. Na Koroškem pa ni niti jasno to, kaj je dialekt in kaj je jezik. Tudi dejstvo, da se koroška slovenska narečja razlikujejo od slovenskega knjižnega jezika, kakor se narečja vsakega naroda razlikujejo od njegovega knjižnega jezika (prav Nemci in Avstrijci bi mogli iz svojega o tem mnogo povedati) in se je torej knjižnega jezika treba priučiti, pojav, ki je splošen, lasten vsem narodom (za to prav je vpeljan jezikovni pouk na šolah) se izrablja proti koroškim Slovincem na najbolj stupiden način. Vse služi nemški meščanski družbi in renegatom, ki ji služijo, samo za namen, kako odtujiti koroške Slovence slovenskemu narodu, jih odtrgati od slovenskega telesa in jih germanizirati. V ta namen so stvorili tudi teorijo o posebnem vindišarskem jeziku in vindišarskem narodu, z največjim znanstvenim aparatom pač izraziti pangerman in nacist dr. Martin Wutte, iz katerega spisov avstrijska delegacija zajema večino svojih argumentov in idej, F. Kranzmayer in drugi. Če opozorimo samo na to, da so Nemci prvotno imenovali vse Slovence »Windische« in da sedaj imenujejo tako le tiste Slovence, ki so še v mejah Avstrije ali celo samo tiste, ki so nezavedni ali so na tem, da odpadejo od slovenstva; da ni dalje niti najmanjšega pojava vindišarske literature, se vidi, kako smešna in germanizatorično prozorna je teorija o vindišarskem jeziku in narodu. In vendar se slej ko prej vzdržuje v publicistiki koroške nemške meščanske družbe. Tudi Wendenigov strankarski tovariš, direktor deželnih uradov Karl Newole je v celovškem socialistič. glasilu »Die Neue Zeit« 16. 12. 1945 napisal: »Drži, da se nahajajo na ozemlju Nemci, Slovenci in vmesni narod tako imenovanih vindišarjev.

Na tem ni kaj premakniti.« Zwischenvolk? Toda kateri je njegov jezik, kje je posebni teritorij tega naroda? Vsak narod ima vendar neki jezik in svoj teritorij! Pozivi nekih poslušalcev radia, ki jih od časa do časa priobčuje socialistično glasilo »Die Neue Zeit« (n. pr. 15. in 19. avgusta 1948), da naj se ukinejo slovenske oddaje, češ da so vindišarjem nerazumljive, so izraz te teorije, plod bolnih koroških razmer. Zmeda, ki jo vzdržuje koroška nemška publicistika in propaganda v teh osnovnih vprašanih narodnega življenja, čiste kulturne rasti, vnaša v prakso po nejasni, v bistvenih določbah nasprotujoči si odredbi z dne 31. oktobra 1945, še večji kaos.

Po poročilih socialističnega poslanca Gauglhofer-ja na seji koroškega deželnege zbora 24. marca 1948 je 106 takih šol, ki bi morale biti dvojezične (Volkszeitung z dne 25. 3. 1948). V protestu, ki ga je vsled razmer, ki so vladale na dvojezičnih šolah Slovenske Koroške v šolskem letu 1945/46, Slovenska prosvetna zveza v Celovcu 4. 8. 1946 vložila na Zvezno ministrstvo za prosveto na Dunaju, pa ugotavlja, da se določbe citirane odredbe niso izpolnile v najvažnejših točkah in da se je dejansko dvojezičnost izvajala le na desetih šolah, dočim so druge šole še nadalje ostale tako po svoji organizaciji kakor po svojem duhu po večini popolnoma nemške.

Avstrijski komunistični poslanec Kazianka je v svojem govoru v proračunski debati v deželnem zboru v Celovcu že dne 19. decembra 1946 poudaril, da je odredba ostala mrtva črta na papirju ter navedel, da se je v političnem okraju Beljak izvedla zadovoljivo samo na eni šoli, v političnem okraju Celovcu samo na treh, v političnem okraju Velikovec pa samo na petih šolah (Volkswille 12. 12. 1946, št. 172). Od tistega časa dalje se razmere niso izboljšale, na posameznih šolah pa so se celo poslabšale.

Ad A) odredbe: Po zadnjem stavku prvega odstavka bi se moral poučevati verouk izključno v materinskem jeziku otrok, vendar se verouk na velikem številu šol, tako v Goričah v Ziljski dolini, v Blačah, v Št. Pavlu na Zilji, v Čačah,

na Vratih, v Podkloštru, v Borovljah, v Grabštanju, v Timenci, Št. Tomažu, Št. Jakobu pri Celovcu, Vetrinju, v Žrelcu, na Krčanjah, v Slovenjem Šmihelu, v Grebinju in drugod poučuje samo v nemščini.

Ad G) odredbe: Deželni šolski svet je v aprilu 1946 določil uradno skupnost (Arbeitsgemeinschaft) za pripravo slovenskih učnih knjig, ki pa je bila mrtvo rojeno dete. Delovna skupnost slovenskih učiteljev, ki se je ustanovila iz lastne pobude, da sestavi vsaj najnujnejše šolske knjige za dvojezični pouk, pa je pri istem deželnem šolskem svetu naletela na najhujši odpor. Deželni šolski svet je končno to delovno skupnost slovenskih učiteljev razgnal in s tem zavlekel izdajo potrebnih šolskih knjig. V svojem odloku z dne 5. junija 1946 opr. št. 6771/46 pravi, da smatra nadaljnje delo na slovenski čitanke »Mi otroci« kot nepotrebno. Šele na ponovno urgiranje je deželni šolski svet to knjigo vendarle izdal. Prvi del slovenske čitanke. Legatova »Prva knjiga — Erstes Buch«, je izšla šele na izrecno povelje britanskega oddelka za šolstvo.

Ad D) in F) odredbe: Od žalostnih poglavij šolskega stanja v tistem delu Koroške, na katero se nanaša ta odredba, je poglavje o učiteljstvu in o personalni politiki deželnega šolskega sveta gotovo najbolj žalostno. Celo bivši deželni glavar Hans Piesch je v več izjavah priznal dejstvo nacistične miselnosti koroškega učiteljstva. Tako je na pr. rekel na zborovanju šolskih nadzornikov julija 1945 v Celovcu: »Šol ne moremo čistiti tako, da bi rekli: vsi nacionalsocialistični učitelji morajo proč, sicer bi morali zapreti vse šole.« (Kärntner Nachrichten, 17. 7. 1945.) Ali pa v govoru v radiu 31. oktobra 1945, torej na dan, ko je stopila nova šolska odredba v veljavo: »Ne smemo pozabiti, da se je koroško učiteljstvo samo s poudarkom oblikovalo kot nacionalsocialistično. Pretresljivo je, s kakšno pridnostjo in natančnostjo je velik del koroškega učiteljstva izpolnjeval nacistične vprašalne pole marca 1938.« O kakem znanju slovensčine, knjižne slovensčine pri tako nacistično usmerjenih učiteljih seveda ne

more biti govora. Že prva avstrijska republika ni v tem delu Koroške trpela nobenega slovenskega učitelja. Preprečila je slovenski učiteljski naraščaj. Theodor Veiter pravi v svoji knjigi: »Slovenski učiteljski naraščaj je seveda popolnoma manjkal, ker so uvedli na celovškem učiteljišču neke vrste numerus clausus za slovenske dijake, to se pravi, sprejemali so v zavod samo takšne slovenske dijake, o katerih so bili prepričani, da bodo do izstopa iz zavoda zatajili svojo narodnost« (stran 70). Tako tudi danes poučuje na šolah ozemlja, na katero se nanaša odredba, velika večina nekdanj nacističnih, vedno pa nemško nacionalno šovinističnih učiteljev, ki so poučevali pod nacizmom. Izredno širokogrudno tolmačenje amnestijskega zakona za tako imenovane manj obremenjene (Minderbelastete) nacistične na široko odpira v šole vrata tudi tistim nacističnim učiteljem, ki doslej niso smeli poučevati.

Hkrati pa je deželni šolski svet še med šolskim letom 1945/46 preganjal one učitelje, ki so na šolah izvajali odredbo o dvojezičnih šolah po njenem duhu in besedilu. V protestu Slovenske prosvetne zveze na Zvezno ministrstvo za prosveto na Dunaju se navaja, da je deželni šolski svet v teku šolskega leta 1945/46 odpustil učitelja Pečariča iz Št. Lenarta pri sedmih studencih, onemogočil nadučitelja Aichholzerja v Ločah, premestil nadučitelja Lumbarja Gabrijela iz Podgorij, prav tako šolskega vodjo Krajcarja Janeza iz Vogrč v nemški del dežele, zagrozil nadučitelju Janku Metodu iz Kotmare vasi kakor tudi nadučitelju Korenu Janezu iz Št. Petra na Vašinjah s premestitvijo v nemški kraj in končno prisilno upokojil ravnatelja Fr. Legata, sotvorca šolske odredbe z dne 31. oktobra 1945.

Ad E) odredbe: V učiteljske tečaje, kakor jih zamišlja odredba pod tem poglavjem, in abiturientski tečaj na učiteljišču v Celovcu so sprejeli večinoma bivše volksdojčarje iz Jugoslavije in iz ČSR, ki ali sploh niso obvladali slovenščine ali pa zelo pomanjkljivo. Zaradi tega ti tečaji niso dali zadostnega učiteljskega naraščaja, sposobnega za poučevanje na dvojezičnih šolah. Značilno je, da so na teh te-

čajih tečajniki občevali med seboj pretežno v nemškem jeziku in se je tudi pouk slovenskega jezika vršil kakor pouk v tujem jeziku. Zato je znanje slovenščine absolventov teh tečajev minimalno.

Razen tega je deželni šolski svet izdal naredbo, po kateri zadostuje, počenši od leta 1947 dalje, za kvalifikacijo učitelja za pouk na dvojezičnih šolah glede slovenskega jezika, da ima »mundartliche Kenntnisse«, to se pravi znanje slovenščine v dialektu. Lahko si torej mislimo, kakšna je kultura slovenskega jezika na koroških šolah.

Zato je vodja slovenske delegacije na tiskovni konferenci o šolskih razmerah na Koroškem dne 24. 9. 1947 na Dunaju na posebno vprašanje navzočih novinarjev, dali obstoje na Slovenskem Koroškem slovenske šole, po vsej pravici mogel odgovoriti le, da slovenskih šol na Koroškem ni in da je na tako imenovanih dvojezičnih šolah nameščenih okoli 380 učnih moči, od katerih pa ima le nekaj desetina izpit za poučevanje slovenščine (Lehrbefähigung für Slovenisch).

V pravilnem spoznanju najvažnejšega problema vprašanja dvojezičnih šol na Koroškem je Slovenska prosvetna zveza tudi zahtevala otvoritev posebne slovenske srednje šole v Celovcu, da bi na ta način zagotovila vzgojo slovenskega učiteljskega, pa tudi ostalega slovenskega inteligentnega kadra. Dejstvo, da je Zvezno ministrstvo za pouk na Dunaju na pobudo koroškega šolskega sveta to zahtevo zavrglo in otvoritev slovenske srednje šole odklonilo, jasno priča, da jim z novo odredbo nikakor ni resno in da sploh ne obstoja volje za resnično rešitev šolskega vprašanja. Bistvo vprašanja je in ostane vprašanje sposobnega učiteljskega kadra, kar je ugotovil tudi socialist Landesamtsdirektor Karl Newole, ki je v komentarju k tej odredbi napisal:

»Seveda stoji in pade ta jezikovna ureditev z osebo sposobnih vzgojiteljev« (Die Neue Zeit 16. 12. 1945 str. 1/2, št. 8).

Tudi jasnejša in preciznejša odredba, kakor je odredba z dne 31. oktobra 1945, bi bila v koroških razmerah v nevarnosti, da se v praksi zmaliči. Ta odredba pa se

je že zaradi svoje nejasnosti in nepreciznosti v praksi izprevrgla v pravo nasprotje tega, kar je vsaj na videz hotela urediti: jezikovni pouk na koroških šolah. Nemški otroci, kolikor jih na ozemlju, za katero velja ta odredba, sploh je, se slovenščine ne uče. Pač pa se slovenski otroci slej ko prej od prvega razreda dalje morajo skoro izključno učiti samo nemščine in se skoro izključno poučujejo samo v nemščini. To je glavna linija. Nasprotni primeri so izjeme in to vedno bolj redke, čimbolj se čuti Avstrija varno pod varuštvom Amerike, Anglije in Francije.

Končno pa je treba poudariti, da je pravna življenjska sila te odredbe zelo rahla. Ta odredba je pač samo odredba, deželna odredba, podvržena spremembam političnih sil v deželi. To ni ustava ali zakon avstrijskega centralnega parlamenta. Varna ni niti pred izpodbijanjem po kakih privatnih osebah ali organizacijah. Naj samo mine situacija, ki koroškim Nemcem narekuje še neko previdnost, pa bi se to takoj pokazalo. Že danes nastopa proti tej odredbi na Koroškem najbolj agresivno prav stranka, ki ji pripada avstrijski zunanji minister dr. Gruber. Tako n. pr. sta na seji koroškega deželnega zbora 24. marca 1948, torej mesec dni pred govorom dr. Gruberja, govorila dva poslanc njegove stranke proti tej odredbi. Poslanec Schaupach je rekel, da zahteva, da naj bodo dvojezične šole le v tistih krajih, v katerih to zahteva večina staršev. Že spet torej demagogija z »voljo staršev«! Še bolj določen je bil poslanec Petschnig, ki je zahteval, da naj se potom spraševanja staršev odloči, ali naj se dvojezične šole še nadalje obdrže. (Volkszeitung z dne 25. 3. 1948, št. 71), 5. aprila 1948 pa je mestni občinski odbor v Velikovcu, ki je sestavljen iz zastopnikov Österreichische Volkspartei in Sozialistische Partei Österreichs, soglasno izglasoval resolucijo, v kateri zahteva odpravo slovenskega pouka v šolah (Volkswille, 20. 4. 1948, št. 92).

In na tako odredbo se sklicuje avstrijski zunanji minister, ko prepričuje nepoučeni svet o ustavni zaščitenosti slo-

venskih nacionalnih pravic na Koroškem in o širokopoteznosti, s katero Avstrija rešuje vprašanje koroških Slovencev, pouka v materinskem jeziku. Kako naj bi to imenovali. Nekaj globoko neresnega in šaljivega je v vsem tem, pomanjkanje vsake dobre volje. Upravičena je zato naša skrb za bodočnost in tem bolj nujna naša nadaljnja brezkompromisna borba za pravično rešitev vprašanja Slovenske Koroške.

Nadaljni dokaz, kako površno, neresno in neiskreno se od avstrijske strani obravnava koroško vprašanje, posebej vprašanje položaja koroških Slovencev v šolstvu in upravi, je govorjenje Avstrije, posebej koroških Nemcev, da jim je pri šolski odredbi 31. oktobra 1945 služila kot vzor Švica, oz. kanton Graubünden.

Avstrijci sploh radi mnogo govore o Švici in se primerjajo z njo.

O Graubündnu kot vzorcu za odredbo 31. oktobra 1945 govori n. pr. Karl Newole v »Neue Zeit« 16. decembra 1945 v članku »Die Kärntner Slovenen«.

Švica torej in v Švici Graubünden! Primerjati Avstrijo in Koroško s Švico je dokaz nejasne in nečiste misli. Švica ima svojo glavno demokratično tradicijo borbe v »Eidgenossenschaft« združenih kmetov proti habsburškemu trinoštvu. V demokratičnem duhu »Eidgenossenschaft«, v borbi proti skupnemu sovražniku, v duhu medsebojne tolerance raznih jezikovnih skupin se je že zgodaj, kot edini zgled in izjema zapadne Evrope, organizirala švicarska državna skupnost, domovina enakopravnih jezikovnih skupin: nemške, francoske, italijanske in do neke meje tudi retoromanske. Toda kje je v Avstriji in na Koroškem tak duh, taka stoletna tradicija? Avstro-Ogrska je razpadla zaradi neenakopravnosti nenemških narodov z nemškim narodom. Koroška pa je že celo torišče najstrašnejšega nacionalnega zatiranja Slovencev po nemški večini, srdite, zagrizene, od časa do časa (v letih 1918-19 in 1941-45) pa tudi krvave nacionalne borbe. Čeprav današnja Švica ni več to, kar je nekdaj bila, v nacionalnem pogledu je urejena dovolj demokratično. Govoriti v Avstriji ali posebej na

Koroškem o zgodovinskih pogojih za ureditev nacionalnega vprašanja po švicarskem zgledu, je torej nesmisel, je dokaz, da imamo opraviti s puhlimi in neiskrenimi ljudmi, ki jim je bolj za lepe besede kakor za resnico. Pa Graubunden? Takoj se pokaže kopito teorije o vindišarjih, kot posebnem narodu, ki ni slovenski. Graubunden je švicarski kanton, v katerem biva okoli 42.000 Retoromanov. Ti Retoromani so narodna manjšina v pravem pristnem pomenu te besede. Oni niso del naroda, ki ima svojo nacionalno državo, kakor so koroški Slovenci del takega naroda. Njihov politični in kulturni položaj je čisto drugačen kakor je položaj koroških Slovencev. Pa tudi njihove nacionalne pravice so po svojem duhovnem izvoru in vsebini drugačne, zlasti v upravi. Predvsem je to, kar je Retoromanom dano, dano radevolje. Nacionalne pravice koroških Slovencev pa pravno temelje na obveznostih, ki jih je Avstrija v senžermenski pogodbi morala prevzeti, ki pa jih dejansko nikdar ni izvajala. Vsako drobtinico je treba iztrgati v najhujših borbah.

Kakor moramo torej načelno sicer odločno odkloniti vzporejanje značaja slovenskega naroda na Koroškem z retoromansko manjšino v kantonu Graubundenu, je zaradi ilustracije položaja, v katerem se nahajajo koroški Slovenci, vendarle na mestu, da se pri tem nekoliko pomudimo.

Šolstvo je pri Retoromanih v kantonu Graubunden (po Auerhanu) urejeno takole: »Zgraditev šole in njeno vzdrževanje spada tam v kompetenco občine in zaradi tega najdemo v retoromanskih občinah različne načine, da se uveljavi retoromanski jezik. V retoromanskih šolah se po »Učnem načrtu za osnovne šole kantona Graubunden«, ki je bil sprejet leta 1903, v prvih dveh letih poučuje samo v materinščini. V tretjem letu prične priprave za nemški pouk, otroci naj si pridobe zakladnico nemških besedi, ki so urejene po stvarnih vidikih. V četrtem letu se prične pravi nemški pouk,

kateremu se mora posvetiti v tem letu tedensko 7 in pol ure od 33. V petem in šestem letu prične tudi v nekaterih realnih predmetih poučevati nemško, in otroci naj v teh letih toliko napredujejo, da se ob pričetku osmega leta lahko poučuje samo v nemščini. V osmem letu je za vse predmete nemščina učni jezik, retoromanski jezik se poučuje v teh razredih samo tri ure tedensko.« (Dr. J. Auerhan: Die sprachlichen Minderheiten in Europa, Berlin 1926, str. 90).

Če primerjamo ureditev šolstva v Graubundenu s koroško šolsko odredbo 31. oktobra 1945 je bistvena razlika takoj jasna. V Graubundenu se šolski pouk vsaj v prvih dveh letih vrši samo v materinskem jeziku. A tudi v nadaljnjih letih in stopinjah je materinskemu jeziku odmerjenega neprimerno mnogo več prostora, kakor po koroški odredbi. Z ljudskim glasovanjem 20. februarja 1938 pa je bilo priznано retoromansčini svojstvo državnega jezika, da je s tem vsaka primerjava jezikovnih pravic v Graubundenu z jezikovnimi pravicami na Koroškem perfidna in sklicevanje na Graubunden kovače šolske odredbe v resnici le bije, ne pa opravičuje.

Ob vsej tej neresnosti, ob vsem tem popolnem pomanjkanju čuta odgovornosti, s katerim se od avstrijske uradne in neuradne strani obravnava koroško vprašanje in kakor smo videli, še posebno šolsko vprašanje, si bodočnosti koroških Slovencev ne moremo predstavljati drugače, kakor v rešitvi koroškega vprašanja v smislu zadnjih jugoslovanskih predlogov. Kdo nam sme to upravičeno zameriti? Germanizatorične tendence so na Koroškem slej ko prej žive in očitno neukrotljive. Če si upajo Avstrijci delati in govoriti tako neiskreno, kakor smo to videli posebno ob novi šolski ureditvi, celo že sedaj, ko še nimajo niti državne pogodbe, kaj bi se zgodilo šele po pogodbi, s katero bi ostalo vse pri starem. Krivične šolske razmere na Koroškem najbolj prepričevalno terjajo pravično rešitev vprašanja Slovenske Koroške.

Naše kmečko gospodarstvo in pot do njegovega izboljšanja

B L A Ž S I N G E R

Veliki voditelj in učitelj zatiranega in izkoriščanega človeštva v borbi za svobodo, lepšo in svetlejšo bodočnost, Lenin, je na splošno označil položaj kmečkega gospodarstva pod kapitalistično oblastjo takole: »Drobna kmetijska produkcija je obsojena v kapitalizmu na propadanje in na neverjetno zatiran in stisnjen položaj. Zavisna od velikega kapitala in zaostala v primeri s kmetijsko veleproizvodnjo se drži drobna proizvodnja samo s silnim zmanjšanjem potreb in suženjskim delom. Razsipavanje ljudskega dela, najhujše oblike odvisnosti proizvajalcev, izčrpavanje sil kmečke družine, kmečke živine, kmečke zemlje — to je tisto, kar prinaša kapitalizem vselej in povsod kmečkim množicam.« (Lenin — Zbrana dela, XIX, stran 250, IV. izd.)

Ta označba velja v celoti za položaj našega kmečkega gospodarstva. Kapitalizem — oblast bogatašev in zemljiške gospode — razvija pri nas vedno večja nasprotja med industrijo in kmetijstvom — med mestom in podeželjem. Vzporedno pa dopušča, ja celo podpira nastajanje občutnih nasprotij v kmetijstvu samem med veleposestjo in kmečkim gospodarstvom. Ta nasprotja so očitna v velikosti posestev in izrabi zemlje, v vrstah kmetijske proizvodnje ter načinu in sredstvih za to proizvodnjo in končno v usmerjanju in odločanju upravnih zadev, ki tičejo kmetijstvo in ki so za njegov razvoj — za njegovo izboljšanje ali poslabšanje — merodajne.

Veleposestnik ima samo po sebi veliko večji zemljiški dohodek kot kmet, zato tudi boljše živi kot kmet. Svojo zemljo obdeluje kmet samo s svojo družino, veleposestnik jo le izkorišča in uživa sado-ve dela drugih — najemnikov, poljskih in gozdnih delavcev, ki jim v korist svojega profita skrbuje zaslužek na minimum. Krize, ki so v kapitalistični državi redni

periodični pojav, vedno znova občutno pretresajo kmečko gospodarstvo, dočim ostane veleposestnik od njih na splošno neprizadet.

Vse te okoliščine, h katerim se je v zadnjih desetletjih pridružila še fašistična diktatura in po njenem zlomu dejstvo, da je nova oblast pridržala na sektorju kmetijstva fašistične odločbe in taktiko, so privedle do tega, da je danes kmečko gospodarstvo na splošno in na Slovenskem Koroškem še posebno v brezupnem stanju. Skrajno uničen stoji danes mali, srednji in gorski kmet v metežu gospodarske krize in išče pot do rešitve. Iz tega položaja pa kmečko gospodarstvo in z njim vred naše podeželje ne more rešiti nobena državna in družbena ureditev, ki temelji na svobodnem bogatenju in kopičenju imetja, na koncentraciji kapitala v rokah nekaterih oseb.

Rešitev iz te zagate, pot k izboljšanju kmečkega gospodarstva bo zaradi tega moralo najti kmečko prebivalstvo samo. Da bodo pa široke plasti našega podeželja — mali in srednji kmetje, najemniki, poljski in gozdni delavci — našli pot do izboljšanja, ne zadostuje, da se jim govori, kako naj gospodarijo, da naj mehanizirajo svoje gospodarstvo, da naj redijo, sejejo in sadijo tisto, kar daje najvišji dohodek, temveč je potrebna sprememba celotnega kapitalističnega gospodarstva, to je predvsem — odstranitev vseh nasprotij med industrijo in kmetijstvom ter med veleposestjo in kmečkim gospodarstvom in izločitev špekulativne trgovine in kapitalističnega združništva.

Naše podeželje — mali in srednji kmet, najemnik, poljski in gozdni delavec — mora najprvo samo ustvariti pogoje za donosno kmečko gospodarstvo, kjer bo vsak s svojim produktivnim delom zaslužil to, kar za razvoj svojega gospodarstva in za človečansko življenje svoje

družine potrebuje. Da bo pa to v stanju, mora najprej samo odstraniti vse vzroke in okoliščine, ki so krive temu neznosnemu stanju kmečkega gospodarstva in ki ga vanj vklepajo, da se ne more izkopati iz bede in revščine.

Velikost posestev in izraba zemlje

Po statistiki deželne kmetijske zbornice za Koroško je na Koroškem 37.404 kmetijskih posestev z 1.056.600 ha (zakroženo) rodovitne zemlje. Če bi bila

vsa kmetijska posestva enaka, potem bi lahko imel vsak kmet okoli 28 ha zemlje.

Od skupne površine rodovitne zemlje je okoli 12 odstotkov njiv, 16 odstotkov travnikov, 21 odstotkov planin in 49 odstotkov gozdov; ostalo so razne druge kulture.

V splošnem razlikujemo malo-, srednjo- in veliko kmečko posest ter veleposest. V tem pravcu je kmetijska posest na Koroškem razdeljena, kakor sledi:

mala posestev	(do 5 ha)	14.248	posestev s skupno	30.778 ha
srednja posest	(5 do 20 ha)	12.570	"	143.008 ha
velika posest	(20 do 100 ha)	9.209	"	351.442 ha
veleposest	(nad 100 ha)	1.377	"	512.370 ha

Od skupne površine zemlje imajo v ha:

	njiv	travnikov	planin	gozdov
mala posest	10.770	11.540	750	7.700
srednja posest	37.560	37.560	5.360	62.600
velika posest	56.890	87.860	43.930	153.760
veleposest	19.210	32.020	172.920	288.210

Že ta bežni pregled nam razgali glavni vzrok vseh nasprotij v kmetijstvu — različnost površine zemlje, ki jo poseduje ta ali ona kategorija zemljiških posestnikov. Dočim mali in srednji kmetje številčno zavzemajo 72 odstotno večino, imajo skupno nekoliko več kot 16 odstotkov zemlje; mali kmetje, ki jih je 38 odstotkov, imajo komaj 3 odstotke celotne zemljiške površine. Njim nasproti ima peščica veleposestnikov polovico vse kmetijske in gozdno izkoriščane zemlje.

Povprečno bi prišlo na kmetijsko posestvo okoli 28 ha zemlje, pri tem bi odpadli 3.3 ha na njive, 4.5 ha na travnike, 6.1 ha na planine in 13.8 ha na gozd. To stanje bi bilo nekako idealno, pri katerem bi nastajanje večjih nasprotij bilo onemogočeno. Tudi izkoriščanje in zapostavljanje v kmetijstvu bi s tem bilo že v naprej zavrto. Dejansko stanje, pokazano v par številkah, je pa takšno, da ima povprečno

	njiv	travnikov	planin	gozdov
mali kmet	0.7 ha	0.8 ha	0.05 ha	0.5 ha
srednji kmet	2.9 ha	2.9 ha	0.40 ha	4.9 ha
veleposestnik	13.9 ha	23.1 ha	125.00 ha	209.0 ha

Zaradi takega stanja in takšnih nasprotij je že v naprej nemogoče, da bi se mali in srednji kmet obdržala na svojih koščkih zemlje. Zato je tudi absurdno vsako govoričenje, da se bo njihov položaj ob takih nasprotjih »polagoma«[»]boljšal. V

sedanjem času strojnega dela, v hitrem tempu in cenejšem načinu produkcije, v tako kričečih nasprotjih, kakor jih ima kapitalistično kmetijstvo, sta mali in srednji kmet zapisana gospodarski propasti. Za malega in srednjega kmeta je n. pr. trak-

tor na ozkih in kratkih in poleg tega navadno še raztrešenih parcelah neuporaben stroj, ki si ga mali gospodarji niti ne morejo kupiti. Isto je z drugimi poljskimi in travniškimi stroji, ki bi v današnjih razmerah lahko nadomestili manjkajoče delovne moči in hkrati zmanjšali produkcijske stroške. Malemu in srednjemu kmetu v kapitalističnih razmerah ni prisojeno drugega kakor težko in suženjsko ročno delo, vedno bolj zatirano in stisnjeno življenje ter gospodarski umik pred gospodarsko močnejšim.

Toda ta nevarnost propasti malega in srednjega pa tudi večjega gorskega kmeta ni več v nedogledni bodočnosti, temveč preti zelo resno že danes. Zaostalemu, gospodarsko izžranemu kmetu stoji nasproti modernizirana, z vsemi najnovejšimi stroji in gospodarskimi potrebščinami opremljena velika in veleposest. Dočim se je moral kmet v zadnjih letih boriti s kopico težkoč — proti fašistični diktaturi, proti pomanjkanju strojev in orodja ter delovnih moči, za vsako nakaznico cementa, železnine, obleke in obutve —, je dosedaj še vsaka oblast naravnost obsipala veleposestnika in velikega kmeta z vsemi ugodnostmi. Dvojna mera pri odkupu in cenah produktov iz kmetijstva v povojnih letih pa je še bolj utrdila gospodarsko stanje grofov in veljakov Thurna, Marescha, Rosenberga, Voigta, Knappitscha, Wutteja, Rainerja, Gruberja, Kultererja, Mettnitza in druge.

Od njih odvisni kmetje, najemniki, kmečki in gozdni delavci pa so ravno zaradi vojne še bolj obubožali in danes najbolj občutijo silno gospodarsko stisko.

Značilnosti kmetijske proizvodnje

Od celotne površine zemlje na Koroškem je skoro polovica gozda. Gozd je glavni vir dohodkov in zaslužka na podeželju, za kmečko gospodarstvo pa je veljal kot železna rezerva. V gozd po les se je kmet zatekel le, kadar je bila silna potreba.

Od gozdne posesti, torej glavnega vira dohodkov pa na Koroškem pripada

mali posesti 1,5 odstotka,
srednji posesti 12,2 odstotka,
veliki posesti 30,0 odstotkov,
veleposesti 56,3 odstotka,

kar pomeni, da je gozd kapital samo za veleposestnike. Kmečki gozdovi so zaradi zadnje krize in desetletne prisilne oddaje lesa do 80 odstotkov izsekani. Kot taki pa ne bodo dali kmetu v bližnjih letih posebnih dohodkov in ga tudi ne bodo mogli varovati v tej krizi pred gospodarsko propastjo.

37 odstotkov zemlje so travniki, pašniki in planine za rejo živine in le 12 odstotkov je orne zemlje. Toda celo na tej v veliki meri pridelujemo le krmske rastline za živino (okopavine, detelja, lucerna), znatnejši pridelek žitaric je samo na rodovitnih nižinskih zemljinah celovškega in gosposvetskega polja in na Krappfeldu. Monopol v pridelovanju žita imajo torej veleposestniki, ki so ravno v teh pokrajinah gosto naseljeni. Mali in srednji kmetje pridelujejo žita komaj za domače potrebe.

Zaradi teh naravnih prilik je za malega, srednjega in gorskega kmeta poglavitni vir dohodkov živinoreja. Z živinorejo stoji in pade kmečko gospodarstvo. Iz živinoreje mora kmečko gospodarstvo imeti letno toliko dohodkov, da z njimi krije vse izdatke. Poleg tega mora dati živina glavno delovno silo in potrebuo množino gnoja za gnojenje njiv in travnikov.

Uspešnost živinoreje zavisi seveda od pogojev, ki jih ima za rejo to ali ono gospodarstvo na razpolago. Osnovni pogoji za število, vrsto in kvaliteto živine so velikost posestva in možnosti preskrbe živine, predvsem možnosti paše. Kar tiče vrst živine, so na Koroškem dani pogoji predvsem za govedorejo, ki daje največji dohodek. Na prostranih planinah (21 odstotkov) igra tudi ovčjereja veliko vlogo.

Velika razlika v posestni velikosti povzroča seveda tudi razliko v številu živine, ki jo redi ta ali ona posest. Tozadevna statistika nam pa odkrije prav v tem velika nasprotja. V govedoreji je slika ta-le:

	skupno število	g o v e d	
		na posestvo	na ha (brez gozda)
mala posest	21.128	1.5	0.91
srednja posest	68.589	5.46	0.85
velika posest	120.606	13.1	0.66
veleposest	29.430	21.3	0.13

Glavna značilnost te statistike je, da ima veleposest za eno govedo na razpolago več kot 10 ha travnikov in več kot 10 ha planin, dočim ima kmečko gospodarstvo za eno govedo skupno komaj 0.6 ha travnikov in pašnikov na razpolago. V tem je tudi glavni vzrok, da kmečka živina peša v teži, v kvaliteti in mlečnosti. Posledica tega je, da ima kmečka posest od enega goveda veliko manjši dohodek kot veleposest. Ta teoretični račun je tudi v skladu z dejanskim stanjem, ko veleposest beleži povprečno težo goveda od 600 — 700 kg in mlečnost z letnim povprečkom 2.800 litrov, kmečka posest na Slovenskem Koroškem pa ima le goveda s težo okoli 400 kg in mlečnostjo okoli 1.500 litrov letno.

Nasprotja v kmetijski proizvodnji so zaradi takih razmer nevzdržna. Veleposestnik ima v gozdu stalen neusahljiv dohodek. Vzdrževalni in investicijski stroški v gozdu so v primeri z dohodkom malenkostni. On ima neizmerne pogoje za rejo živine in za njeno stalno kvaliteto zboljševanje. Ob najmanjši potrebi delovnih moči svojo živino redi in dviga, kajti trava na pašnikih in planinah raste sama. Moderno gospodarjenje in strojno delo mu ob najmanjših proizvodnih stroških letno polnita kašče in skednje kot nameček dohodkom iz gozda in od živine. Vse to manjka kmečkemu gospodarstvu. Manjka mu zemlja, manjkajo mu stroji, manjka mu investicijski kapital za moderno proizvodnjo. Vsa leta sem je že prisiljen, da do skrajnosti izčrpa svojo zemljo, svojo živino in svojo družino. Za svoj skromni vsakdanji kruh mora kmečka družina garati od zore do mraka — veleposestnik pa za svoj stokrat večji dohodek ne skrivi niti prsta. Delati mu morajo drugi, profit pa uživa sam. Kapitalizem je kmeta kljub njegovemu pridnemu delu zapisal gospodarski propasti, velepo-

sestnika kot lenuha in špekulanta pa povzdignil za vsemogočnega.

Zloraba kmetijskega združništva

V borbi za gospodarski obstoj in zaščito naših gospodarskih interesov pred izsoriščanjem kapitala je bilo tudi pri nas organizirano kmetijsko združništvo in poklicano v življenje kmečko javnopravno zastopstvo. Spričo neizbrisne resnice »Kakršna je oblast, takšne so tudi razmere« plava tudi uradno kmetijsko združništvo in kmečko javnopravno zastopstvo v kapitalističnih vodah in koristi samo še veleposestnikom. Malega, srednjega in gorskega kmeta, najemnika, poljskega in gozdnega delavca pa tudi uradno kmetijsko združništvo in javnopravno kmečko zastopstvo (kmetijska zbornica) uničuje in zatira.

Če so na vodilnih mestih uradnega združništva mogotci kakor Schumy, Matschnig-Rainer, Tauschitz, Gruber in Gorton in imajo v rokah kontrolo nad celotnim blagovnim, proizvodnim in kreditnim kmetijskim združništvom, potem vemo, kakšen duh more vladati v teh zadrugah in da tudi od te strani veje veter zatiranja, izkoriščanja in upropaščanja kmeta. Ti lažizdružniki so se na Koroškem združili v »Kärntner Genossenschaftsverband« in ga registrirali kot navadno društvo brez vsakega jamstva. S tem »Verbandom« zastopajo in zakonito revidirajo 289 kmetijskih zadrug in to:

- 166 kreditnih zadrug,
- 36 blagovnih zadrug,
- 11 mlekarskih zadrug,
- 22 živinorejskih zvez in zadrug,
- 40 združnih elektrarn in
- 14 različnih kmetijskih zadrug.

Dogodki v teh zadrugah, predvsem pa lanskoletna praksa blagovnih zadrug pri odkupu in plačevanju pridelkov zgovor-

no dokazujejo, da tukaj ne gre več za nobeno zadrugo, temveč za najnesramnejša izkoriščevalna podjetja. Zadrugniki iz vrst preprostih kmetov ne zvejo, kakšna je bilanca n. pr. kmetijske glavne zadruge v Celovcu in vendar morajo vsak svoj pridelek oddati tej zadrugi oz. njenim podružnicam in preko nje nabavljati gnojila in semena. Vodstvo te zadruge je lansko jesen dovolilo zadrugam na terenu, da so na eni strani kmetom odkupovale koruzo po 70 grošev za kg in jo istočasno na drugi strani prodajale po 1.50 šil. za kg. Ko je bila cena krompirju 80 grošev za kg, so ga te zadruge kupovale samo od »zadrugnikov« — veljakov, od revnega kmeta pa šele takrat, ko je padla cena na 40 grošev za kg.

Prav tako zlorablja tudi javnopravno kmečko zastopstvo — kmetijska zbornica — svoje delovanje zgolj v korist veleposestnikov in na račun kmečkega gospodarstva, predvsem Slovenske Koroške. Predpisi oddaje kmetijskih proizvodov in njihove cene so jasen dokaz za to. Ima vendar kmetijska zbornica kot zastopstvo proizvajalcev pri tem odločilno besedo. Vedno znova se vidi, da je vsak ukrep, kjer soodloča kmetijska zbornica, v prid veleposestnikom in v škodo kmečkemu gospodarstvu. Značilna zato je izjava nekega uradnika kmetijske zbornice na vprašanje, kaj predvideva zbornica za izboljšanje gospodarskih razmer po Rožu in Gurah, ki je dejal: »Nič. V hribih naj redijo ovce, v dolini pa gosi in race«.

Zaradi vsega tega je razumljivo, da je vsako mnenje in vsaka trditev, da bo uradno kmetijsko združništvo in kmečko zastopstvo obvarovalo kmečko go-

spodarstvo pred propastjo in mu pomagalo k izboljšanju, neutemeljeno in zlonamerno, čeprav danes politiki iz OeVP in tudi SPOe to vedno znova ponavljajo.

Vse to potrjuje našo uvodno ugotovitev, da si bo pot k izboljšanju kmečkega gospodarstva moralo najti kmečko prebivalstvo samo. Ta pot je odstranitev vseh nasprotij v velikosti posestev in izrabi zemlje, nasprotij v kmetijski proizvodnji, njenem načinu in njenih sredstvih ter nasprotij v usmerjanju kmetijstva in v ukrepih o kmečkem gospodarstvu ter v izločitvi kapitalističnega združništva. Odstranitev vseh teh nasprotij pa pomeni strmoglavljenje samovlade veleposestnikov in postavitve ljudske oblasti, ki edina more izvesti pravično agrarno reformo.

Garant za dosego ljudske oblasti pa je združevanje kmečkega prebivalstva v borbi za gospodarski obstoj in svobodo. Ta garancija je dana samo v naprednih organizacijah kmečkega ljudstva ob strani delavskega razreda vsega sveta, ki v milijonskih armadah koraka k soncu svobode — k lepši in svetlejši bodočnosti.

Kmečko prebivalstvo na vasi ima v bodoče samo dve izbiri: ali ostane še za naprej razprto in strankarsko razcepljeno in zapeljano, da bo gospodarsko propadlo in postalo še večji suženj veleposestnika, bank in trgovcev, ali pa, da prekine z vsemi razprtijami, ovrže strankarska nasprotja in se združi v močnih kmečkih odborih ter stopi v frontalno borbo proti nadaljnemu zaslužnjevanju, to še prav posebno potem na resnično združni misli osnovanega kmetijskega združništva, za dosego gospodarske neodvisnosti in polne svobode.

IGRANJE IN REŽIJA

TONČI SCHLAPPER

(Nadaljevanje in konec)

Napake, ki jih delamo pri skušnjah na odru, se ponavljajo navadno tudi na prireditvah. Zato je odgovorna dolžnost vsakega posameznega igralca, da resno jemlje skušnje.

Igralec mora imeti pred očmi, da ga pri izvajanju vloge gleda publika, ki pričakuje od njegove igre podobo resničnosti. Vse, kar se dogaja na odru, mora ustvariti v gledalcu iluzijo, da ne vidi igre, temveč gleda poživiljeno stvarnost sveta, ki ga je stvorila pisateljeva misel. V ta svet ga mora presaditi igra na odru z nepremagljivo močjo in ga ne sme spustiti prej, predno ne pade pred prizoriščem ločilni zastor.

Vtis resničnosti odrskih dogodkov pa bo gledalec imel samo tedaj, če bojo ti dogodki tudi resničnosti podobni. Zato naj skuša vsak igralec, da se vede čim bolj naravno, čim bolj nepresiljeno in čim manj umetnično. To velja za vsako vrsto iger od burke do tragedije.

Ko stopi igralec na oder, — na sceno —, mora premisliti pri vsaki besedi, ki jo bo izgovoril, kakšnemu namenu bo služila, pri vsakem koraku in vsaki kretnji, ki jo bo napravil, kaj hoče s svojim dejanjem doseči. Če bo vedel odgovor na vprašanja, ki si jih naj stavi pri vsakem odstavku svojega besedila, potem bodo sledila vsa njegova dejanja kot naravni zaključek njegovega premišljevanja. Igralec, ki se bo s tako resnostjo lotil študija svoje vloge, ne bo lajšal samo odrskega dela sebi in režiserju pri skušnjah, temveč bo dosegel tudi vedno boljše uspehe pri uprizoritvah dramatskih del in vsestransko napredoval pri lastni splošni izobrazbi.

Da olajšamo igralcem in režiserjem njihov trud, bomo opozorili na nekatere bistvene zahteve odrskega nastopanja in napake, ki so lastne mnogim amaterjem.

Ob tej priložnosti še enkrat opozarjamo

na prejšnja izvajanja o igranju in režiji, v katerih smo predvsem naglašali, da si mora osnovne zahteve odrskega udeleštvojanja, to je zmernost in resničnost igranja, vedenja in govorjenja vsak igralec nujno osvojiti, če hoče na odru in v igralski umetnosti napredovati. Naloga režiserja je, da ob vsaki priložnosti znova opozarja svoje igralce na to prvotno zahtevo odrskega udeleštvojanja.

Pri številnih igralcih opažamo tako pri skušnjah na odru kot pri nastopih pred publiko splošno napetost, nesproščenost in prisiljenost njihovega vedenja in igranja. Posamezni igralci se pri igri trudijo in mučijo kakor bi izvrševali najtežje fizično delo. To seveda napravi povsem nenaraven vtis. V življenju se ne trudimo za nobeno kretnjo več, kot je to za dosege nameravanega cilja nujno potrebno. Zato se mora tudi igralec pri svoj igri popolnoma sprostiti, mišice ne smejo biti po nepotrebnem napete, kretnje ne smejo biti »oglate«, stopanje po odru ne sme biti trdo in avtomatično. Na te napake igralcev mora režiser nenehno opozarjati. Popolno neprisiljenost pri igranju bodo igralci dosegli šele po dolgem igranju in s številnimi resnimi vajami.

Na drugi strani pa se pri diletantih radi pojavijo napake, ki so največkrat posledica prisilnega odpravljanja pravkar omenjenih napak: stopincanje na mestu in opletanje z rokami. Te napake pa tudi izvirajo iz negotovosti, v kateri se igralec vedno nahaja, če ni dodobra dojel smotra svojega igranja in zaradi tega pravilnega odrskega odnosa do soigralcev. Posebno pride to do izraza, če igralec tudi svojega teksta ne obvlada v zadostni meri in skuša na ta način nespretno zakriti svojo zadrego.

Pri tem je treba opozoriti na nerodno navado mnogih igralcev, ki se v taki zadregi ozirajo proti suflerski omari in napeto čakajo, kdaj jim bo povedal šepetalec odrešilno besedo. S tem ne spačijo sa-

mo svoje igre, temveč zrušijo tudi gledalcu vso iluzijo o resničnosti odrskega prizora. Če nas res kdaj sreča tista »črna stena« v našem spominu in obličju, ne smemo tako očitno demonstrirati svoje zadrege in s tem razkriti prisotnost šepetalca. Vsak spretni igralec bo našel pot iz take zagate, brez da bi občinstvo to opazilo. Na take nevarnosti mora biti vsak igralec vedno pripravljen in mora znati tudi najbolj obupne trenutke v sebi zatajevati, kakor bi se nič ne bilo pripetilo. Zato je duševna prisotnost igralca velikega in važnega pomena za naravno premostitev »temnih prepadov«, ki od časa do časa pretrgajo gladki potek besedila in igranja. Iz takih zagat pa morajo pomagati posameznemu igralcu tudi vsi soigralci, ki so hkrati na odru, ki ne smejo pokazati, da je soigralca zapustil spomin, temveč ga morajo spretno voditi spet na mesto, da lahko spet nadaljuje. To sposobnost si mora vsak igralec s časom pridobiti. V tem se more uriti samo pri skušnjah na odru, kjer se mu nudijo številne prilike, ki jih mora izrabiti v ta namen. **Zato** je treba jemati skušnje resno kot resnične predstave. Brez resnosti pri vajah ne bo uspela nobena prireditev, niti se ne bodo igalsko izobraževali in izurili igralci. Na to dejstvo mora režiser opominjati ob vsaki priložnosti in pozivati vse igralce k brezpogojni in strogi disciplini.

Zelo važno poglavje odrskega nastopanja je igranje kot tako. Nemogoče je naštevati vse napake, ki jih pri tem zagrešijo igralci. Najbolj se opaja pri diletantih igranje v prazno. Mnoge naše odrske predstave trpijo zaradi te pomanjkljivosti. Take predstave včasih napravijo vtis bralnih vaj, samo da igralci govorijo svoje besedilo na pamet in hodijo po odru. Gledalec pa ne more razložiti, komu govore posamezni igralci, na koga se obračajo, kdo je z njihovimi besedami prizadet in kaj jih veže v pogovoru z drugimi igralci.

Prvi in poglavitni vzroki takega izvajanja igalskih vlog so: nepravilno pojmovanje vlog in dramskega dela sploh, preplitvo doživljanje vlog posameznih

igralcev in nenazadnje tudi neobvladanie teksta. Predvsem se ob takih prireditvah maščuje neresnost pri skušnjah, pri katerih se igralci niso nikdar vživel v svoje vloge in samo mehanično izvajali tekst in dejanja.

Vzemimo si že pri skušnjah za načelo: ne govorimo v prazno in igrjimo tudi tedaj, če ne izgovarjamo svojega besedila. Če govorimo s soigralcem, mu hočemo nekaj povedati, hočemo s svojimi besedami nekaj doseči. Navadimo se govoriti soigralcem v obraz, glejmo, če je to potrebno, proti-igralcu v oči, in postavljajmo vsako besedo vedno v pričakovanju, kako bo vplivala na tistega, ki mu je namenjena, kako jo bo sprejel, kaj nam bo odgovoril. Zavedajmo se, da gledalec natančno vidi, kam gledamo, kaj je predmet naših oči. V pogledu je izraženo vse čustvo, ki nas preveva in s pogledom tudi ustvarimo vse pogoje naši mimični igri. Na to se ozirajmo posebno pri scenah, v katerih hočemo komu izraziti svoja najgloblja čustva, ljubezen, žalost, strah, začudenje itd. Toda ne igrjimo samo tedaj, dokler govorimo svoje besedilo. S tem, da ne govorimo, smo še vedno odrska oseba, ki nepretrgano doživlja in se vznemirja. Naučimo se tudi poslušati in opazovati. Zamislmo se na primer v položaj osebe, ki prisluškuje, brez da bi se z obrazom ozrla proti predmetu, ki povzroča njeno pozornost. Natančno sluti vsak gledalec, kdaj poslušamo, kdaj smo pozorni in tudi ve, kaj je predmet naše pozornosti, kajti vse to je vidno na fizionomiji, mimiki našega obraza in drži celega telesa, če izvajamo taka dejanja. Mimika je naravna posledica našega čustvovanja, zato nam nikdar ni treba prisilno pačiti obraza. Mnogi igralci se po končanem besedilu brezdušno sprostijo in se obrnejo celo brezbržno od osebe, s katero so ravnokar govorili, na njihovom obrazu pa se odraža topost in vsak opazovalec v takem trenutku dobi vtis, da je igralca mahoma zapustil spomin in več ne ve, kaj je ravnokar govoril, ali kaj ga je vezalo v pogovoru s soigralcem. S tem zgubijo govorjene besede tudi svoj pomen, igranje je pretrgano. Gledati ta-

ko igranje je mučno in igra postaja dolgočasna. Vzemimo, da govori učitelj z učencem in ga sprašuje. Kakšen vtis bo napravil učenec, ki se bo po odgovoru brezbrizno odvrnil od svojega učitelja, namesto da bi mu s spoštovanjem zrl v obraz. S tem ne spači samo svoje igre, temveč poniža tudi učitelja, ki bi mu moral biti avtoriteta. Ali mislimo si človeka, ki je ravnokar razburjen očital svoji izvoljenki nezvestobo in jo preklinjal, — v naslednjem trenutku pa že stoji kot mrtva stvar na odru, sproščeno opleta z rokami in brezdušno zre pred se. Igra zgubi vso povezavo in s tem tudi mikavnost. V naštevanju takih primerov bi lahko nadaljevali brez konca in kraja.

Posebno važno je duševno sodelovanje vseh igralcev pri množičnih nastopih. Za izvedbo takih nastopov je potrebna brez-pogojna disciplina vseh igralcev pri skušnjah na odru. Navadno stoje vsi igralci, ki več ali manj samo statirajo, kakor kladé na odru in puste glavne osebe govoriti, kar jim je ljubo. Množični nastopi morajo biti žive slike, v kateri vsi igralci igrajo, čeprav ne govoré teksta. Živahnost celotnega nastopa naj da pečat množičnim prizorom. Če ostali igralci nimajo določene soigre pri govorečih, se ne smejo radovedno ozirati proti njim in jih opazovati. Na drugi strani pa jih morajo pozorno poslušati, če dejanje ali scena to zahteva. Kako naj na primer pokažemo, da izkazujemo spoštovanje in smo poslušni vojskovodji, ki govori pred javnim zborom? — Vsi moramo napeto poslušati njegove besede, prepričani prikimavati, se pomembno spogledovati s soigralci in spet pozorno poslušati. S tako igro ne bomo samo poživeli celotne slike, temveč bomo tudi dvignili pred občinstvom vrednost in ugled vojskovodje. Vse to bomo pa pri resničnem nastopu dosegli samo tedaj, če se bomo v vse te podrobnosti že večkrat popolnoma vživeli pri skušnjah na odru.

Da prikazujemo naravno potek dejanja, moramo posvetiti posebno važnost tudi prehodom v razpoloženju. V tem pogledu so naši igralski nastopi še zelo začetniški. Kako naj spremenimo svoje dejanje,

kretnje, glas, mimiko itd. če postajamo jezni, ali če prehajamo (nenadno ali počasi) v veselo razpoloženje, če naj prikazujemo prehod iz veselja v žalost ali obup, če naj izpovemo svojo ljubezen itd. —? Na to vprašanje je težko odgovoriti z besedami. Vsak igralec si mora take prehode in razpoloženja živo predstavljati in se vanje vživeti na odru, ko izvaja svoja dejanja, ko igra določeno odrsko osebo.

Tudi izgovarjava besedila mora biti tem okolnostim primerna. Vedno dobro vplivajo igralci, ki govoré glasno in razločno. Pri tem pa seveda ne smejo pozabiti, da so odrske osebe in da je vsaka izgovorjena beseda le posledica notranjega duševnega doživetja in da jo moramo temu primerno tudi oblikovati. Če naj govorimo svoj tekst tiho ali pritajeno, da ne bi na primer koga zbudili ali motili, ki se nahaja na prizorišču ali pa tudi izven njega, ali pa če hočemo pokazati z besedilom svoje notranje tajne namere, izraziti strah ali nežna čustva itd., tedaj ne smemo preiti k nerazumljivemu šepetanju ali šušljanju, temveč moramo tisti zvok glasu, ki ga imamo naravno pri šepetanju, mnogokrat pojačiti, tako da nas bodo razumeli tudi gledalci v zadnjih vrstah. Predvsem pa se navadimo, da govorimo če le mogoče s svojim naravnim glasom, ne pa s tujim, ponarejenim in umetničnim. So seveda tudi primeri, kjer je taka sprememba glasu zares potrebna. Skoraj vedno neprimerna, pri življenjskih scenah pa naravnost nemogoča je patetičnost ali slovesnost glasu, s katero govoré mnogokrat posamezni igralci svoje replike kakor preroki pradavnega veka, čeprav igrajo človeka sodobnih dni ali tip iz vsakdanje življenjske stvarnosti. Posebno radi zapadajo igralci v to kvarno slovesnost, če govoré daljše monologe (samogovore) ali pa izražajo globlja notranja doživetja. Slovesni smemo postati samo tedaj, če to neobhodno zahteva vloga ali scena.

Že pri skušnjah na odru se morajo igralci obračati vedno tako, da nikdar ne kažejo hrbta proti dvorani. (Ker številna naša društva nimajo svojih društvenih

domov in domačega odra, imajo igralci večkrat svoje vaje tudi v kmečkih sobah ali drugih prostorih. Ko režiser določi prizorišče zamišljenega odra, določi nkrati tudi, kje si naj igralci predstavljajo publiko, da lahko vsa svoja dejanja temu primerno uravnajo.) Če se obrnejo na primer z leve na desno, naj se obračajo tako, da bodo imeli pri obračanju publiko vedno pred seboj. Če se bodo na to vedno ozirali pri odrskih skušnjah, bo prešlo to pravilno obračanje sčasoma v meso in kri, kar bo vsakomur v veliko korist pri odrskemu izvajanju. To je predvsem važno na naših podeželskih odrih, ker imajo naše dvorane zelo slabo akustiko, to se pravi, da se glas z odra zelo slabo raznaša.

Režiser mora biti pri skušnjah vesten opazovalec in neizprosni učitelj. Predvsem mora vedno spet igralce pozivati k resnosti! Razloževati mora igralcem vsak posamezen del igre, da jo pravilno pojmujejo; razčleniti mora vsak posamezni igralski moment, pokazati notranje, duševne povode za izvrševanje tega ali drugega dejanja posameznih igralcev ali celotne skupine in opozarjati na značaj glasu, mimike itd. Hkrati pa mora upoštevati zakonitosti odra z ozirom na tehnične okoliščnosti igralskega nastopa. Te zakonitosti igranja in odra splošno si mora

vsak posamezni igralec osvojiti. Nadalje se morajo igralci zavedati, da ne igrajo zase, temveč za občinstvo. Zato morajo vsa svoja dejanja in govorjenje uravnati tako, da bojo vidni in razumljivi občinstvu v vseh podrobnostih igre, ne da bi s tem trpela vsebinska, notranja plat njihovega igranja.

V tem izvajanju o igranju in režiji smo se dotaknili le najosnovnejših problemov igralskega nastopa. Ostala so še številna vprašanja, pred katerimi se bodo znašli posamezni igralci, če bodo zares vestno in s čutom odgovornosti izvrševali svoje igralske dolžnosti. Vseh teh podrobnosti igralskega nastopa pa ne moremo obravnavati; vsak igralec in vsak režiser bo sam skušal rešiti vrzeli in naloge, ki jih bo srečaval pri odrskem udejstvovanju v vedno drugi obliki. Radevoljno bomo pomagali vsakemu društvu in vsaki igralski skupini z nadaljnjimi dobrohotnimi nasveti, toda resnične uspehe si bo pri igralskih nastopih priborila le igralska skupina sama z neutrudnim delom in vztrajnim naporom, predvsem pa z veseljem do igranja.

V ta namen in v pobudo naj služijo vsi nasveti, ki smo jih dali za igralske skupine in režiserje in vsa odrska izvajanja, ki so bila predmet teh naših člankov o igranju in režiji.

Graditev socializma na vasi v svobodni domovini

M A Č A N B O J K O

V zadnjih mesecih smo iz ust koroških Slovencev, ki so si ogledali novo Jugoslavijo, slišali mnogo vabljivih in mičnih poročil o velikem poletu jugoslovanskih narodov pri graditvi socializma. Nekateri izmed njih so zapisali svoje vtise tudi že v Svobodo in v Slovenski vestnik. S tem si je naše ljudstvo že začelo ustvarjati nekako sliko o razmerah v matični državi — Titovi Jugoslaviji. Vendar je ta slika še precej meglena in polna nejasnih domnevanj predvsem o graditvi socializma na vasi. Takšni pojavi so razumljivi, prvič zato, ker so tovariši omenjene publikacije v obilici svojih vtisov, omejili le na posamezne primere, drugič pa za to, ker nasprotniki nove Jugoslavije dan za dnevno brezvestno trosijo neresnične in neodgovarjajoče vesti o stanju v novi Jugoslaviji.

V širjenju najbolj nesramnih laži in klevet o novi Jugoslaviji med koroškimi Slovenci prednjačijo begunci iz Jugoslavije, ki so bili v službi imperialističnih agentur ali so sabotirali pri graditvi socializma napore delovnega ljudstva ali pa iz drugih sumljivih vzrokov pobegnili pred pravično kaznijo. Te propalice skušajo na ta način doseči usmiljenje našega preprostega človeka. Zato si izmislijo najbolj neverjetne laži o zatiranju kmeta in o lakoti in če to še ne zadostuje tudi o zatiranju vere. Graditev socializma v Jugoslaviji pa z njimi vred pridno klevetajo vodilni tovariši iz deželnega vodstva KPA. Na ta način skušajo med koroškimi Slovenci izbiti še svoj zadnji politični kapital. Ker resnice ne morejo povedati, se tudi oni poslužujejo laži.

Kakšna je torej resnica o graditvi socializma na vasi?

V tem članku bom skušal odgovoriti na to vprašanje. Na povabilo Republiške zveze kmetijskih zadrug v Ljubljani sem bil z zastopniki Kmečke zveze za Slovensko Koroško osem dni v Sloveniji, kjer smo na potovanju od zadruge do za-

druge prišli v stik s kmeti - zadružniki in tako proučevali razvoj kmetijskega združništva, potom katerega gradijo socializem na vasi.

Graditev socializma, kakršno sem videl na tem potovanju, pomeni odstranitev vsega izkoriščanja, vseh krivičnih nasprotij med industrijo in kmetijstvom na eni strani in med veleposestvom in kmečkim gospodarstvom na drugi strani. Graditev socializma na vasi pomeni dviganje kmečkega prebivalstva iz kulturne siromašchine ter gospodarske in socialne zaostalosti k človekavrednemu in dostojnemu življenju.

V našem vsakodnevnem življenju v kapitalistični Avstriji vidimo nebroj takšnih krivičnih nasprotij izkoriščanja in izžemanja. Medtem ko delavec in kmečki človek garata za svoj vsakdanji kruh in pri tem socialno in kulturno propadata, bogataš živi v razkošju in izobilju ter se bogati od žuljev njunega dela. Slabo plačano delo in vedno večja draginja za delovno ljudstvo sta najboljši dokaz izkoriščanja. Da se to izkoriščanje večja, so najnovejši dokazi splošna podražitev konsumnega blaga, novi davki in padec cen kmečkim pridelkom in realnega zaslužka.

Tako je bilo tudi v stari Jugoslaviji. ki je bila zaostala agrarna država brez lastne industrije. V stari Jugoslaviji je bilo v resnici vsega dovolj, toda ne za tistega, ki je moral svoj vsakdanji kruh zaslužiti z delom. Medtem ko so žito in živino izvažali, je delavstvo in siromašno prebivalstvo goratih krajev Bosne in Črne gore spričo svojega skromnega zaslužka gladovalo. Bogatil se pa je tuji kapitalist v Parizu, Pragi, Dunaju in drugod. Po taktu tujih bogatašev je plesala kraljevska vlada, dokler ni 1941 prodala ljudstva fašizmu in ga pahnila v brezmejno gorje.

Po več kot štiriletni borbi se je iz krvi in trpljenja ljudstva rodila nova Jugoslavija. V borbi za novo Jugoslavijo so stopile na plan nove sile — Komunistična

partija Jugoslavije s tov. Titom na čelu. Pod njenim vodstvom so jugoslovanski narodi izbojevali svojo zgodovinsko zmago, prelomili z vsem starim in pričeli z novim. Ljudstvo si je pod vodstvom Centralnega komiteja KPJ pričelo ustvarjati lepšo bodočnost. Prekaljeno in prerajeno v krvi in trpljenju je pričelo borbo z delom za utrditev ljudske oblasti. Razlastilo je vse tuje in domače privatne lastnike tovarn in rudnikov in izvedlo agrarno reformo. Veleposestniško in grofovsko zemljo je dobil nekdanji hlapec na veleposestvu in tisti siromašni kmet, ki je imel premalo zemlje. Tako je ljudstvo z enim mahom odstranilo nekdanje izkoriščevalce in izžemalce in zagotovilo, da se ne bo ponovilo nikdar več, da bi moral biti delovni človek lačen.

Ljudska skupščina je 1947 sklenila Petletni plan — načrt za socialistično izgradnjo nove Jugoslavije. Plan vsebuje izgradnjo industrije, predvsem težke, ter dvig kmetijstva in kmečkega prebivalstva iz njegove zaostalosti. Jugoslovanski narodi so pričeli gigantsko borbo dela. V dveh letih so nastale nove tovarne in nova velika stanovanjska poslopja, kakor bi zrastle iz zemlje. Letos že prihajajo prvi izdelki — traktorji, avtomobili, turbine in podobno — iz tovarn. Odrpli so nove rudnike in vrelce nafte in petroleja in kmalu bo v zadnji hiši zasvetila električna luč. Že danes dela 1,200.000 ljudi več v industriji, kot jih je delalo v stari Jugoslaviji.

S tem, da stoji nova Jugoslavija na stališču, da mora biti sleherni delavec pošteno plačan in da se mora vsak dan najesti do sitega, je ob takšni spremembi zaposlitve ljudi bilo potrebno zvišati tudi pridelke žita, mesa, masti, sadja in zelenjave. Kmečka posest, ki jo je ustvarila agrarna reforma in ki ji je po največkrat manjkalo zaradi fašističnega opustošenja skoro vse, kar je za obdelovanje in pridelovanje potrebno, po starem načinu dela nikdar in nikoli ne bi mogla uspeti, da bi zvišala svoje pridelke in zadostila novim potrebam po živilih. Najbolj zgovoren dokaz za to vidimo in občutimo sami

pri nas. Za to je bila potrebna temeljita preusmeritev.

Kmečko ljudstvo na vasi je vsled svoje visoke politične zrelosti, ki so mu jo dala štiri leta oborožene borbe za osvoboditev, dojelo tok časa in razumelo svojo veliko nalogo v državni skupnosti. Stopilo je na pot postopne graditve socializma na vasi. Pričelo se je združevati v zadrugah, od napreprostejšega do najvišjega tipa.

Ko smo na praznik prvega maja popoldne hodili po beli Ljubljani, smo videli tudi razstavo o razvoju kmetijskih zadrug v Sloveniji. Kar so tukaj govorile številke, smo pozneje v resnici videli. Leta 1945 je imela Slovenija samo 141 nabavno-prodajnih zadrug (NAPROZA), 1947 jih je bilo že 283. V letu 1948. so se vse NAPROZE po vaseh preoblikovale v »kmetijske zadruge«, katerih je letos že 1312. Vzporedno s temi splošnimi oblikami kmetijskih zadrug so se pričele razvijati tudi »kmetijske obdelovalne zadruge« (KOZ) kot tvorci socializma na vasi. Leta 1945. je v Sloveniji obstajala samo ena kmetijska obdelovalna zadruga, 1948 jih je bilo 71, koncem aprila letošnjega leta pa 140. K zadrugam pa spadajo tudi združni domovi, katerih so do konca leta 1948 zgradili 194, v gradnji pa jih je še 335. Pozneje me je na našem potovanju zanimalo, po kakšnih načelih gradijo združne domove, kar mi je neki tovariš pri ogledu združnega doma v Svečini objasnil. Povedal je, da gradijo domove tako, da najbolj odgovarjajo gospodarskim potrebam vasi in iz materiala, ki je v okolici na razpolago. Kjer je opeka, gradijo iz opeke, kjer je kamen, iz kamna in kjer je les, iz lesa. Vsak združni dom ima prostore za združno trgovino, lope za orodje in stroje, dvorano za kulturne prireditve, pisarne krajevnih organov, čitalnice ter druge gospodarske naprave za skupno korist, n. pr. sušilnice za sadje itd.

Na našem potovanju nas je zanesla pot najprej v »kmetijsko obdelovalno zadrugo dr. France Prešeren« v Arji vasi pri Celju. Ta zadruga je nastala leta 1946. Ustanovili so jo kmetijski delavci in kmetje, ki so z agrarno reformo prejeli zemljo tamošnjih veleposestnikov. Ko

smo zunaj ogledali gospodarska poslopja, živino in strojni park zadruga ter velike zadružne nasade hmelja, nas je predsednik zadruga tov. Ulaga Franc popeljal v družbeno dvorano, kamor so prišli tudi vsi zadružniki, ki so bili v tem času ravno na posestvu. Povedali so nam, kako je zadruga nastala, s kakšnimi težkočami se je morala boriti in kakšen plan so si postavili zadružniki. V dveh letih, so rekli, bodo prišli do tega, kar želijo. Potem so nam morali dolgo odgovarjati na naša najrazličnejša vprašanja, da so zadostili naši radovednosti.

Ni mogoče zapisati vsega, kar smo slišali, omejiti se moram na podajanje tega, kar sem si zabeležil in kar sem pozneje videl in slišal še v drugih zadrugah.

Kmetijska obdelovalna zadruga nastane tam, kjer se kmetje prostovoljno združijo, zato da skupno obdelujejo svojo zemljo, da s strojno obdelavo kot najcenejšim in najlažjim načinom obdelovanja dosežejo največje pridelke. Vsaka zadruga stremi za tem, da bo čimprej pridelala tisto, kar v njenem območju najbolj uspeva in kar daje največji izkupiček. V Arji vasi so nam povedali, da trenutno pridelujejo še vse, a da se bodo v bodoče pečali le še s hmeljstvom, živinorejo, sadjarstvom in vrtnarstvom; pridelovanje žita bodo pa opustili, ker se ne izplača. Na kmetijski obdelovalni zadrugi »Osojnik« pri Ptujju imajo že sedaj veliko plantažo z 8.000 breskvenih drevesc in se bodo v bodoče specializirali na pridelovanje breskev in zelenjave. S temi pridelki bodo lahko zalagali delavce v Ptujju, kjer gradijo mogočno tovarno za aluminijaste posode in v vsem Prekmurju, kjer odpirajo vrelce nafte in petroleja. Kar pa zadruga sama ne bo pridelala, to bo kupila v drugih zadrugah. Zadružniki okoli Kranja se bodo vrgli predvsem na proizvodnjo mleka, kajti v Kranju imajo veliko in moderno mlekarsko zadrugo, ki dnevno lahko sprejme in predela 40.000 litrov mleka.

Vsak zadružnik, ki vstopi v zadrugo in da svojo zemljo v zadružno obdelavo, lahko obdrži za svoje potrebe še približno 1 ha zemlje, kar se imenuje »ohišnica«. Na

tej še lahko redi za svoje potrebe kravo, prašiča in pridelava potrebno zelenjavo, sadje in vino. Kar pa ne pridelava za preživitev svoje družine na ohišnici, dobi iz zadruga n. pr. mleko, jajca itd. Vendar so nam zadružniki v Arji vasi povedali, da ohišnice raje prepuščajo zadrugi, ker jim delo v zadrugi več donša. Družine te zadruga so v letu 1948 zaslužile od 56 do 87 tisoč dinarjev (11.200 do 17.400 šil ali 933 do 1450 šil na mesec), poleg tega so pa še dobile bonov za 12 tisoč din. Bone so zamenjali v zadružnih trgovinah in za to dobili blago po najnižjih cenah. Da zadruga lahko nudi svojim članom tako velike zaslužke, je mogoče vsled visokih pridelkov, ki jih ima. V Arji vasi so lani imeli samo na 1.8 ha velikem vrtu 400.000 din čistega dobička. V Celju so sedaj ustanovili zadružno trgovino, kjer bodo člani obdelovalnih zadrug lahko kupili vse, kar potrebujejo. Ker so med zadružniki ljudje različnih delovnih sposobnosti, imajo način skupnega dela tako urejen, da dela vsak to, kar najlažje more in za kar je najbolj sposoben. V obdelovalnih zadrugah imajo vpeľan brigadni sistem dela, kjer dela n. pr. ena skupina pri živini, druga v sadovnjaku, tretja spet na polju itd. Na ta način in vsled strojne obdelave te zadruga silno zmanjšajo potrebo ljudi za delo. Na sedanji zadružni zemlji v Arji vasi, ki meri 123 ha, je prej delalo okoli 300 ljudi, danes jo pa z lahkoto obdeluje 47 ljudi. Prej je teh 300 ljudi komaj životarilo, danes pa vsi dobro zaslužijo in sicer 47 v zadrugi, ostali pa v industriji. Mladina se pa šola in usposablja za svoje bodoče naloge. In prav v tem je bistvo graditve socializma na vasi.

Vsak zadružnik zasluži po delu, ki ga opravlja in po svojih sposobnostih. Kdor več dela, več zasluži. Zaslupek za opravljeno delo si na zboru zadružnikov odmerjajo sami. Ta zaslupek ni odmerjen za navaden dan dela, temveč se nanaša na takojimenovani »trudodan«. Podlaga trudodna je delo srednjedobrega delavca v enem dnevu pri različnih opravilih. Za trudodan pa dobi zadružnik plačanih od 100 do 250 din. Na ta način je bilo mogo-

če, da je lani v Arji vasi neki delavec imel 552 trudodnevov.

Zadružniki sproti kultivirajo nova zemljišča. Na Osojniku so nam povedali, da je tam, kjer smo videli veliko njivo ovsa, lani raslo še grmovje in gozdno drevje. Sploh skupno delo lažje uspeva in tako vedno znova pristopajo novi kmetje v zadrugo. V Arji vasi je šele pred kratkim pristopilo več kmetov z 118 ha zemlje, ki je posebno pripravna za hmelj. Tekom osmih dni je bila vsa ta zemlja 45 cm globoko preorana in posajena s hmeljem.

Zadruga pa skrbi tudi za vsestransko dobrobit zadružnikov. Dobrobiti zadružnikov služijo poleg zemlje, delovnih sredstev, stavb in živine še posebni fondii. Iz obratnega in rezervnega fonda krije zadruga potrebe semenja, živinske krme in hrane zadružnikov. V socialnem fondu imajo zajamčeno oskrbo in pomoč invalidi, starci, porodnice, bolniki in dela nezmožni zadružniki. Tako nam je z veseljem povedal 67 letni zadružnik, »da je zaradi revmatizma določen od zadruge za zdravljenje v Toplicah, za kar mu pa ne bo treba plačati«. Ob tej priložnosti sem se spomnil naših starčkov po vaseh, ki so vse svoje življenje trpeli in delali, a imajo kljub temu pred sabo le bridke zadnje življenjske dneve. Ko smo na Osojniku vprašali ženo zadružnika, kako se ji godi, nas je pogledala s svetlimi očmi in dejala »Dobro. Prej smo bili lačni, danes nam pa ničesar ne manjka«.

Kulturni fond zadruge pa služi šolanju otrok zadružnikov, ureditvi čitalnic, nabavi časopisov in drugim kulturnim potrebščinam.

Najvišji organ zadruge v vseh vprašanjih je zbor zadružnikov, ki sklepa o važnih zadružnih vprašanjih, kakor o letnem gospodarskem in finančnem planu, o razdelitvi dobička, načinu dela itd. Pri tem upošteva navodila okrajne zveze kmetijskih zadrug in splošne ljudske interese. Vse tekoče posle zadruga vodi upravni odbor, ki ga nadzoruje nadzorni odbor. V zadrugi nihče ne diktira, temveč je merodajna zadružna demokracija, ki pravi, da se mora manjšina pokoravati večini. V Arji vasi imajo urejeno tako, da

se zadružniki tedensko zbirajo k družinskim sestankom, kjer obravnavajo skupno vsa tekoča vprašanja, potrebe, želje in pritožbe zadružnikov.

Graditelji socializma na vasi — kmetijske obdelovalne zadruga — imajo vso pomoč ljudske oblasti. V težkočah, ki se v začetku povsod pojavljajo, dobijo zadruga od ljudske oblasti dolgoročne kredite, da si nabavijo vse gospodarske potrebščine. Nadalje ljudska oblast skrbi, da dobijo zadruga vso pomoč od državnih ekonomij v obliki preizkušenih semenj, najnovejših iznajdb na področju kmetijstva in podobnem. Številne nove državne gospodarske šole pa skrbijo za strokovno in napredno gospodarsko izobrazbo zadružnega naraščaja.

Kakor smo se na našem potovanju pričeli o velikih prednostih kmetijskih obdelovalnih zadrug, da so graditelji lepše bodočnosti na podeželju, koroški kmetje, tako se dan za dnem prepričujejo vsi jugoslovanski kmetje o potrebi obdelovalnih zadrug. Iz tega prepričanja so kmetje v zadnjih mesecih vsepovsod pričeli ustanovljati nove obdelovalne zadruga in se uvrščati med graditelje socializma.

Kar sem najbolj občudoval med zadružniki, je bila njihova globoka ljubezen do države in do Partije in Tita. Nič niso prikrivali velikih težkoč in so odkrito povedali, da še ni vse tako, kot bi moralo biti in kot si želijo. V Arji vasi nam je povedal zadružnik takole: »Mi vemo, da je letos naša najvažnejša naloga, da pridelamo čim več lepega in dragocenega hmelja za izvoz, ker v njem so naše devize, za katere bomo dobili potrebne stroje za izgradnjo naše težke industrije. Ko bomo pa imeli enkrat težko industrijo, bomo lahko izdelovali vse doma, kajti naša zemlja je dovolj bogata. Takrat bomo dosegli tudi to, kar želimo«. Podobno so govorili tudi vinogradniki vinarske zadruga v Mariboru, katere letni obrat znaša nad 100 vagonov vina, ki jim ga zadruga veliko boljše plača kot prej oderuški trgovci. Od tega vina gre letno velik del v zamenjavo v inozemstvo za stroje in druge industrijske potrebščine. Vinogradnike mariborske okolice nihče več

ne upa nagovarjati, da bi izstopili iz svoje vinarske zadruge, kajti vsakega bi obsojili kot izdajalca in zločinca. Tako so vzljubili svojo zadrugo.

Vse, kar sem videl in kar sem skušal tukaj zgoščeno povedati, kaže, da v novi Jugoslaviji kmečko ljudstvo pod vodstvom Partije in Tita v resnici gradi socializem na vasi. Nekdanja trpeča armada siromašnega kmečkega prebivalstva je zadovoljna in se z ostalim delovnim ljudstvom vred smelo in ponosno bori in dela vsak dan in vsako uro za svojo novo socialistično Jugoslavijo pod vodstvom tov. Tita.

Ko bo kmečko ljudstvo zgradilo socia-

lizem na vasi, ko bo dograjena težka industrija, ko se bo začelo kaditi iz dimnikov novih tovarn, ko bodo v teh tovarnah brneli stroji domačega izdelka, ko bodo odprta vsa zemeljska bogastva rud, premoga, petroleja in nafte, ki jih skriva v sebi zemlja Jugoslavije, takrat bo izgrajen socializem in takrat bo delovno ljudstvo triumfiralo nad vsemi izkoriščevalci, mračnjaki in nazadnjaki. Takrat bo dokončno poplačana vsa prelita kri, vse trpljenje in vsi napor hrabrega in ponosnega ljudstva.

Vsak delovni človek že danes vidi zarjo tega dne. Z žulji in znojem sam ustvarja boljšo bodočnost sebi in vsemu delovnemu ljudstvu socialistične Jugoslavije.

KOMANDANT KOROŠKE GRUPE ODREDOV

maj. Vinko Simončič - narodni heroj

KAREL PRUŠNIK - GAŠPER

Bilo je deževnega spomladanskega dneva. Na trgu, pred domom v Šoštanju so se zbirale množice. Pred dvorano polno opojnih narcis in drugega pomladanskega cvetja so plapolale slovenske zastave s peterokrako zvezdo in težke, od dežja namočene pozdravljale prihajajoče. Ob odru zasutem z venci in cvetjem, ob težki hrastovi krsti so se vrstile delegacije iz vseh krajev Slovenije, delegacije partijskih aktivov, tovarn in ustanov, bivši borci in udeleženci velike narodnoosvobodilne vojne, prihajali so delavci, kmetje in meščani, da se poklonijo spominu narodnega heroja Gašperja.

Med njimi je ob krsti, ki jo je krasil simbol Komunistične partije kot voditeljice in organizatorke velikih zmag v vojni in povojnem obdobju, stala tudi delegacija bivših partizanov Slovenske Koroške. In ko so stali ob krsti narodnega heroja, ki je padel junaške smrti pri Gornjem gradu kot komandant 14. divizije, so jim misli zaplavale nazaj v težki, toda

najsvetlejši čas zgodovine slovenskega naroda na Koroškem, v leta partizanskih borb, v leto največjih ofenziv proti koroški grupi odredov, kateri na čelu je tedaj stal maj. Vinko Simončič — Gašper.

Kako je bilo tedaj...

Kurir Slavko je ves poten in utrujen prinesel pismo iz Luč preko Bele peči, v katerem je med drugim stalo: »... sovražnik je krenil proti Smrekovcu in Bistri, močan okoli 1500 mož, najmodernejši oborožen...« Iz Črne pa je prispela vest, da je na poti okoli 2000 Nemcev, s topovi in tanki. Tako so iz Železne Kaple, Bele in Solčave koncem poletja 1944. leta prihajali vojaški in civilni obveščevalci pod Peco, v štab koroške grupe odredov. Vsi so prinašali in potrjevali isto vest: koncentracija nemških vojaških oddelkov. Nemci se pripravljajo, da bodo uničili vzhodnokoroški odred, katerega bataljoni operirajo po vsej Podjuni, tja do meje zapadnokoroškega odreda, Šmarjeta — Črni vrh — Sele, in povzročajo strah in

trepet vsem nemškim enotam na tem področju.

Po vseli grapah Slovenske Koroške so se plazili kot strupene zelene kače SS-ovski in policijski oddelki, da uničijo slovensko osvobodilno vojsko. Lobnik, Lepena, Remšenik in Bela od severa, od juga in vzhoda pa Kropivna, Meža, Topla, Št. Jakob in Matkov vrh so bili polni zelenih uniform, od povsod so prodirali do zob oboroženi vojaki s kljukastim križem na prsih.

Bataljoni vzhodnokoroškega odreda so bili na položajih. Fantje so bili o premiku sovražnika obveščeni. Vsakdo od njih je vedel, da bo spopad resen, da se bliža ena največjih bitk na ozemlju Slovenske Koroške. Hladnokrvno, brez vsakih znakov vznemirjenosti so pregledovali in čistili orožje, puške, brzostreljke, mitraljeze, uravnavali dolge trakove mitraljevskih nabojev, pripravljali in utrjevali gnezda in zaklone in z vsem svojim mirnim vedenjem kazali, da so pripravljeni prirediti sovražniku dostojen sprejem.

Člani osrednjega štaba in komandant grupe koroških odredov major Gašper so bili med njimi. Komandant Gašper je imel zadnji posvet s komandanti bataljonov, nato pa je brez spremstva obšel položaje razporejenih bataljonov. Pri vsakem borcu se je za trenutek pomudil, za vsakega je imel dobro besedo, tu šaljivo tam vzpodbujajočo, pregledoval je položaje, svetoval popravke in niti z besedico ni skušal zakriti ali podcenjevati številčne in tehnične premoči bližajočega se sovražnika. Zaupal je v svoje borce, ki so se tudi brez opomina sami zavedali važnosti in pomembnosti bližajočega se spopada. Njegov temni obraz je imel ta čas še bolj izrazite poteze vztrajnosti in odločnosti, tako da je bila vidna brazgotina nad levim očesom, ki je spominjala na borbo, ki jo je vodil s fašisti nekje na Štajerskem. Vsakdo, ki ga je v tem trenutku opazoval, bi mu prisodil štirideset ne pa osemindvajset let.

Bližal se je čas, za katerega je bil napovedan prihod prvih nemških kolon. Mirno je bilo ob robu gozda. Ponosno, kakor bi tudi oni hoteli kljubovati, so se

v sončnem avgustu dvigali mecesni v plavo nebo, nemirno kot vedno so trepetala peresa trepetiljk v vroči poletni sapici. Ni bilo znaka, ki bi govoril, da se bliža trenutek, ko bo grmenje pušk in regljanje mitraljezov pretrgalo to sveto tišino. Samo utrip vročega srca in tu pa tam rahe! žvenket železa, ko je udarila puška ali brzostreljka ob bombo za pasom, si čul, ko si se v pričakovanju prvega strela stiskal k skali ali borovem štoru.

Mir in globoko tišino je nenadoma razbil kratek rafal iz mitraljeza, kateremu je sledil zamolkel odmev in nato strelj pušk in brzostreljk. Nemška kolona je trčila ob našo zasedo, so v hipu uganili borci. Za trenutek je bilo zopet tiho, nato pa so s podvojeno močjo zagrmeli puške in mitraljezi in med njihov odmev se je pričelo mešati vpitje presenečene nemške kolone. V vedno večji ogenj lahkega orožja so pričele grmeti težke defenzivne ročne granate in po njihovih eksplozijah so borci ugibali razvoj in stanje borbe. Vedeli so, da vedno, kadar se razlega odmev težkih defenzivnih bomb, leži iniciativa na strani partizanov.

Toda ni trajalo dolgo, ko so se nemške kolone zbrale in uredile ter v jurišnem razporedu z vso močjo svojega orožja udarile na prvi bataljon. Za vsako ceno so hotele podreti in si priboriti pot, toda vsi naporji so bili zaman. Borci prvega bataljona so odbijali val za valom napadalce, razbijali strnjene nemške kolone podprte z ognjem lahkih in težkih mitraljezov, bacačev in v trenutku, ko je tretji bataljon napadel nemško kolono v hrbet, prešli sami v napad. Že več ur je trajala nadvse težka borba in vse je kazalo, da so vsi poskusi napadalca, da bi prebil frontalno partizanske linije, brezuspešni.

V tej situaciji pa je Nemcem prispela na pomoč kolona s Podpece. Sovražnik je skušal odbiti razporejene partizanske enote, jim udariti v hrbet, in jih z združenimi močmi uničiti. Tudi ti poskusi niso rodili uspeha. Komandant Gašper, ves čas med svojimi borci, je v tem trenutku sam zagrabil za mitraljez in mirno ter premišljeno spuščal rafal za rafalom proti

nemški koloni, ki je vedno znova jurišala proti položajem naših borcev. Proti večeru se je bataljon brez težjih izgub in v polnem redu umaknil na boljše in ugodnejše položaje.

Sovražnik je brezuspešne napade naslednje jutro navsezgodaj obnovil. To pot so SS-ovske enote jurišale v kritju tankov, napadale na več krajev hkrati, vendar vse brez uspeha. Odpora partizanskih odredov niso mogli zlomiti. Prišla je nova pomoč iz Železne Kaple, prišli so novi tanki, novih dvanajst avtomobilov SS-ovcev, podvojili so se napor, toda partizanska vojska je vztrajala in prisiljevala elitne nemške oddelke vedno znova na umik. Komandant Gašper je stalno na najbolj kočljivih točkah neposredno vodil borbo in se pojavljal tam, kjer se ga je najmanj pričakovalo. Povsod je vlival s svojim junaštvom in vztrajnostjo borcem novih moči in nove borbenosti. Črn od dima in zemlje, poten v obraz, je vodil ogorčene borbe na sedlu med Haderlapom in Golažem, kjer so se SS-ovci hoteli tudi za ceno najtežjih žrtev prebiti, kjer so stopnjevali svoj pritisk in s trdoglavo zagrizenostjo hoteli doseči uspeh, ki naj bi odločil celotno bitko. Slovenski borci, četudi številno in tehnično slabotnejši, pa so s še večjo zagrizenostjo branili svoje položaje, branili svojo zemljo in pod vodstvom komandanta Gašperja odbijali besne napade SS-ovcev.

Večdnevna bitka je bila končana. Vzhodnokoroški odred, v katerega bataljonih so bili mnogi novinci, je uničil vse načrte sovražnika in v tej največji bitki na Koroškem prizadejal Nemcem težke izgube. Od 2500 mož, ki so se udeležili protipartizanske ofenzive, je bilo skupno z onimi, ki so potem še pomrli po bolnicah okoli 400 mrtvih in 300 lažje ali težje ranjenih. Partizani so zaplenili nekaj orožja, predvsem pa zelo veliko municije. Sami so imeli le enega mrtvega in tri ranjene.

»Bitka pri Črni je bila odločen izraz

borbene volje koroških Slovencev, da obračunajo z Nemci in o svoji usodi odločajo po svoji volji.«

Po končanih bojih je komandant zavezniške vojske v Italiji, maršal Alexander, izrekel pohvalo in priznanje partizanskim borcem, komandantu Gašperju pa čestital za dobro vodstvo operacij.

Od tedaj je minulo več ko štiri leta.

Padel je komandant Gašper — Vinko Simončič, padli so mnogi drugi sinovi slovenskega naroda, bitka pri Črni, težke borbe koroških partizanov potem in preje od 1942. leta naprej, težke žrtve koroških Slovencev, ki so jih, četudi majhni po številu, dali tedaj za zmago svobodoljubnih narodov, vse to je danes pri mnogih pozabljeno. Pozabljeno pri tistih, ki so se nekoč imenovali zavezniki, ki so nekoč — ko so partizani v okupiranih deželah zadajali težke udarce fašističnim osvajalcem — obljubljali samoodločbo narodov, napisali Atlantsko listino in v govorih in proklamacijah napovedovali svobodo vsem zatiranim. Na vse to so po končani vojni preradi pozabili.

Na vse to pa niso pozabili tisti, ki so vodili težko borbo zaradi pravice, svobode in demokracije, ki jim te besede niso samo sredstvo za doseg določenega cilja, ampak cilj, za katerega je vredno dati tudi svoje življenje.

Od tedaj je minulo več ko štiri leta.

Iz raznih krajev Slovenije so prepeljali zemeljske ostanke herojev narodnoosvobodilne vojne in jih ob ogromni udeležbi ljudstva položili v skupno grobnico v naši narodni prestolnici, svobodni Ljubljani, na muzejskem trgu. Stane Rozman, Tomšič Tone, Zidanšek, Šlander, Šercer, Majda Šilc, Seranovič in Gašper.

V srcu Ljubljane, v prestolici slovenske zemlje je položenih devet hrastovih krst, devet narodnih herojev, ki bodo večni vzgled in spomin na vse one, ki so na čelu mnogih dali svoja življenja za življenje naroda.

SOVRSKO POLJE

Š A Š E L J N O V J.

Vrtoglavo se razvijajo svetovni dogodki, ruši in kruši se stari red tam daleč na Kitajskem, kolonialni led poka tudi v Indokitaju in v Indoneziji, brezuspešno napenjajo kapitalisti vse sile, da bi zadušili plamen upora v mali Grčiji. Samo pri nas na Koroškem zgleda, da je čas obstal, visoka politika tu skrbno čuva prastari red, predpotopne nazore...

In vendar, čas tudi tukaj gloda in izpodjeda. To opazamo priletni, ki še pomnimo, koliko so se morali mnogi mladi gospodarji boriti proti zaostalim nazorom, recimo, da so zamenjali leseno oralo za železni plug, cepce za mlatilni stroj itd. Vsi pa veste, da danes že visoko gori v Rutah puhajo motorji na bencin, da tam razsvetljuje dolge zimske večere električna luč, špane že malo kdo pomni. Tudi pri nas gre staro v reno, novo zmaga. Prav je tako! Da bi čas le že kmalu zvrtnil ta stari svet med Karavankami in Turami...

Pa vendar nam starosvetnim misli rade uhajajo nazaj v »dni naših lepših polovico — mladosti leta!« Kako svečani so bili oni zimski večeri, ko se je v veliki »šiši« zbrala vsa številna »držina«, moški izdelujoč leseno orodje in sodje, žene pri brnečih kolovratih, mi otroci pa na derah nad toplo pečjo. Med temi sem bil jaz »ta višji med miši«. Zato sem imel dolžnost paziti na gorečo špano, pritrjeno v železnem svitniku ob čališnjaku, da sem jo pravočasno »vseknil«, če je začela kaditi, ter jo izmenjal, če je dogorevala. Kar poleg pa je možej sproti cepil in izdeloval špane, ta edini izvor naše luči, pri tem pa prerokoval in pripovedoval

o hudih časih,

»ko bo kača na Koroško glavo pomolila in bo črn bik po Rožu tulil... Biriči povsod, še pri krušni peči, ko se kruh vsaja. Tedaj ga bo gospodinja z loparjem naglala, nato pa se bo vse vzdignilo, kakor

bi na pavko udaril. Ženske bojo vojsko začele, pa jo bodo tudi končale. Vojska se bo začela, ko se bo pšenica žela. Cel svet bo v ognju, doline s krvjo zalite, Rož čisto izjeden. Rešili se bojo samo tisti, ki na pol gore stanujejo. Najbolja prijatelja se bosta skregala in stepala; tisti, ki bo zavezan, bo zavezo prelomil... Prišli bojo časi, ko bo tisti bolj srečen, ki nič nima, kakor pa bogatin; ko bojo gospodje be-rače žugali, da bi jopiče menjali. Zdravi bojo pohabljenim »nidik«, živi pa mrtvim. Vojska bo šla sedem let, cesarskega orla bojo tako opipali, da mu bo le eno pero še ostalo. Ko bo cesar samo toliko žov-nirjev še imel, da bi se v lipovo senco postavili, bo kralju Matjažu prirasla brada trikrat okoli mize. Prišel bo z vojsko, katere je toliko, da bi morje posušila in bo vse premagal... Šivilja-prerokilja je rekla, da bi še svojim sovražnikom ne privoščila, tako bo prej hudo na svetu — potlej pa bi še sama rada živela, tako bo dobro... Na Sovrškem polju se bo mirilo sedem kraljev pod lipo, ki ima sedem vrhov.«

»Možej, če pa je to Sovrško polje? V Kranju altè!« tako je vprašal hlapec, ki je že vozil čez Ljubelj.

»Pa že nak«, ugovarja možej. »Sovrško polje je na zvrhnjem Koroškem, tam gori nad Beljakom, kjer vode skupaj vrejo...«

Mnoge večere sem slišal taka modrovanja, ki so sprožila v vseh poslušalcih neskončne niti domišljije, upanja na pravico revežev in zmago Matjaževe vojske.

Mnogo premišlujem še danes o onih prerokovanjih, katerih odsekani stavki so se mi globoko vtisnili v spomin. Vem, da v teh nazornih primerih »hudih časov« ni obseženo toliko ugibanje bodočnosti, kolikor spomin na resnično, krvavo trpljenje in stradanje v preteklih stoletjih. Prav dobesedno je bil Rož že čisto izjeden in vse doline s krvjo zalite v turških časih, še prej pa je na Koroško pomolila

»kača« svojo glavo in je »črn bik« tulil po Rožu v podobi roparskih vitezov (v grbih so nosili kačo, črnega bika itd.) Taki »vitezi« so se kakor kobilice vsuli od severa čez Ture, ko so zatrli prvotno samostojnost naših prednikov.

V tej zvezi pa hočem spregovoriti o znamenitem **Sovrškem polju**. Jasno je, da je mišljeno ono polje ob zgornji Dravi med izlivoma rek Möll in Lieser, ki je pod imenom Lurnsko polje (Lurnfeld) splošno znano. Že v predslovenski dobi je bilo tam važno središče javnega življenja v mestu Teurnia; srednjeveške listine so napravile iz tega ime Liburnia in Lurna, kar so Nemci še ohranili v nazivu Lurnfeld. Menda so poganski Slovenci pri naselitvi porušili staro Teurnio in naselili te kraje do izvirov Drave in njenih pritokov (še pod Visoki Klek in ledenik Pasterco) prav gosto, o čemer pričajo pomemčena slovenska krajevna imena, med temi tudi imeni Möll in Lieser.

Ime Möll se pri nas različno raziaga. Osebnost pa ne dvomim, da je nastalo iz slovenske besede smolje. Smolje pa pomeni v koroških narečjih brinje. To drevesce ima med Slovenci različna imena: brinje — borinje, borič, brančur. Še danes ga Korošci izredno častijo: smoljeve bobice (ali olje iz njih, tudi žganje) so zdravilne, pomagajo pri vseh boleznih; smoljeve vejice se žgejo v sobi, kjer je ležal bolnik, »da se bolezen izžene«, s smoljem se prvič zažge trebna (terična) jama; smolje ne sme manjkati v velikonočni butari; s smoljevimi vejicami kropijo mrtveca na paroh. Smolje je moralo biti pri naših poganskih prednikih posvečeno drevesce; še v mladosti sem slišal od starih ljudi: »ko grmi in bliska, vlez se pod smoljev grm, gromska strela vanj nikdar ne udari, ker ima vsaka smoljeva gralica njeno znamenje.« Iskal sem to znamenje in našel — trokrako zvezdo (nekdaj znak Peruna). Prejkone so tudi plemena Smoljan pri različnih slovanskih narodih dobila ime po tem sakralnem drevescu, mogoče tudi, da se je kak slovenski rod Smoljan naselil ob reki Möll.

Po jezikovnih pravilih pa se prav dobro da razložiti pretvorba besede smolje

v nemško Möll (iz Smölltal — s Mölltal), saj so Nemci tudi naše Sreje (Srejane) prekrstili v Rojach in Rajach.

Tako bi bila torej reka Möll nekdanja slovenska Smolja, reka Lieser pa očitno Lésara. Med njenima izlivoma pa se ob reki Dravi razprostira zgodovinsko Sovrško polje.

Žilav in bojevit rod naših davnih prednikov je moral prebivati tam gori na straži slovenskega Korotana proti napadalnim Bavarcem. Že ob svitu naše zgodovine omenjajo listine krvave mejne spopade. Skoz ves srednji vek je bilo Sovrško polje važno politično središče, najprej karolinske škofije Lurna, potem pa dinastije Ortenburžanov, ki so igrali važno vlogo v srednjeveški zgodovini Slovencev. Nekateri so tudi mnenja, da so v tej okolici nastali brižinski spomeniki, prvi zapis slovenščine. Dolgo, izredno dolgo so se slovenski domačini tam upirali germanizaciji, ki jih je razjedala po gosposki od zgoraj, po važni prometni žili ob Dravi od znotraj, po nemških rudarjih v okolici itd. Pa še v ustni tradiciji ponemčenih potomcev je oni slovenski rod zapustil neizbrisen spomin na svoj obstanek, posebno na svoje junaške boje z nemškimi zavojevalci. Poslušajte, kaj pripovedujejo ondotni domačini:

Blizu tam, kjer se reka Smolja izliva v Dravo, se tri groblje imenujejo »Die Blutmuldern«. Na tem mestu se je bila zadnja strašna bitka poganskih Slovencev za samostojnost. Ostanke braniteljev stare vere so se zbrali okoli svetišča, tam kjer stoji danes kapela svete Madlene v senci treh ogromnih lip. Tam so napadalci, krščanski Franki, pobili ostanke starovercev in razdžali njih pogansko svetišče. Umirajoč je poganski žrec izrekel prekletstvo: »Ko se bojo lipe iz te posvečene zemlje tribarti obnovile, se bojo tlačeni Slovenci uprli svoji gosposki, izkopali tu zakopane kije in to groblje se bo napolnilo s krvjo in trupli Nemcev! Žena Patruša pa bo nemškega vodjo, ki bo preživel to klanje, z loparjem pobila!« (Wagner, Album für Kärnten, Klagenfurt 1845 str. 193. Graber, Sagen aus Kärnten, Leipzig 1914 No. 527, 528.)

Patruš je domače ime kmetije tam v neposredni bližini.

Podobne spomine na poslednje boje Slovencev gojijo domačini tudi drugod ob Smolji in Lésari. Zlasti visoko ob nekdanji bavarski meji imenujejo neko planino »Die blutige Alm«, drugo pa »poganski britofi« (heidnische Friedhöfe).

Res krvavo so morali biti iztrebljeni poganski Sloveni, da so te dogodke njihovi potomci še v nemškem jeziku obdržali v tako neizbrisnem spominu. Ti potomci so kot tlačani iz stoletja v stoletje pričakovali prorokovane odrešitve izpod tlačanskega jarma; živo so gojili upornega duha v pričakovanju, kdaj nastopi usodni čas, da na Krvavih grobljah izkopljejo kije poganskih Slovenov ter ž njimi pobijejo svojo gosposko.

V tem duhu se je tam vnela **prva iskra kmetiskih puntov na Slovenskem**.

Ob svečnici leta 1478 so na Sovrškem polju tedaj še slovensko govoreči tlačani sklenili prvi punt (zavezo) proti gosposki, ki jih je le preveč izmozgavala in izkoriščala, prisegli so izbranemu vodji zvestobo pod golim mečem, visečim med dvema drogoma, v znak, da so pripravljeni za boj na nož. Kakor požar se je ta »punt« iz Sovrškega polja razširil po vsem slovenskem Korotanu. V puntu združeni kmetje so obvladali vse položaje, gosposka pa se je zaprla v utrjene gradove in mesta, ker je bila proti taki množici brezmočna.

Mogoče bi bili uporni kmetje tedaj iz Korotana napravili drugo Švico, da ni posegel vmes drugi krvnik slovenskega naroda — Turek. Še istega usodnega leta beleži namreč zgodovina najkrvavejši vpad Turkov preko Predela v naš Korotan. Uporni kmetje so se jim pod vodstvom Matjaža postavili pri Kokovem v bran. Ali mnogi med njimi so »zavezo prelomili« in zbežali, preostale pa so nadmočni Turki obkolili in pobili ali zajeli. Nato pa so v malih krdelih preplavili vso deželo, požigali in morili staro in mlado, močnejše ljudi (tudi Miklovo Zalo) pa odvedli v nečloveško suženjstvo. — Vse to pred očmi gosposke, ki je še vedno strahopetno čepela za varnim obzidjem gra-

dov in mest. In ti »vitezi« so edini imeli pravico nositi orožje, so imeli dolžnost varovati deželo pred sovražniki. Izdajstvo brez primere!

Vse doline so bile tedaj s krvjo zalite. Rešili so se samo tisti, ki so na »pol gore« zbežali. Nepopisno »hudi« so bili oni časi, v katerih so se izklesali težki stavki naših prerokovanj, po katerih so se preživeli pozdravljali pri svidenju »braterc, čeј si ti biv, da si še živ?«

In ti preživeli so nadalje premišljevali svojo brezupno usodo. Kajti po odhodu sovražnika je gosposka planila nanje še huje kot Turek, jih vlačila kot »puntarje« v svoje keјhe, na mučilnice in trlice, še huje in neusmiljeno je navijala davke, jih z bičem biričev priganjala na rabote, zjedala plodove njihovih žuljavih rok...

»Zakaj redimo to gospodo, ki vihiti orožje proti nam golorokim, pred Turki pa se strahopetno skriva za plot?« To žgoče vprašanje je bodrilo duhove, je kmetom spet in spet stisnilo orožje v pest, da so se v naslednjem stoletju spuntali, zdaj tu, zdaj tam, na Sovrškem polju, doli ob Sotli in Kolpi, ob Dravi in Savi, povsod tam, kjer jih je požrešna in nenasitna gosposka izkoriščala do obupa. In »plemenita« gospoda je raje krvavo in z vso vmeno dušila te upore, kakor pa odbijala Turke, ki so še vedno vpadali.

Tudi pri teh puntih naše Sovrško polje ni stalo ob strani. Tu se je prvič zanetil kres upora, iz tega nasilno zadušenega kresišča so švignili poslednji plameni še leta 1737, ko je ponovno vrelo po vseј deželi. Tokrat so se kmetje upirali kruti rekrutaciji. Gosposka je k vsem desetinam, davkom in rabotam zahtevala še kri kmetiskih sinov, da bi jo prelivali po vseh bojiščih Evrope. Iz gradov so se vsipale tolpe biričev in lovile s slednimi psi mladeniče, da jih vtaknejo v regimente za vse življenje, navadno do smrti na kakem daljnem bojišču. In spet je na Sovrškem polju završalo z burnostjo Smolja in Lesare, spet je oživel spomin na prekletstvo poganskega žreca, na Blutmuldern... Uporni kmetje so šli na gosposko ter so jezuitski samostan v Milstatu popolnoma oplenili. Seveda je gosposka ta osamljeni

upor tudi tokrat krvavo zatrla. (Hermann, Handbuch der Geschichte des Herzogtums Kärnten, II. Abt., II. Bd., 1. Heft, str. 233.)

Pa kakor vode na Sovrškem polju stalno vrejo, tako vre tudi kri tlačanov še nadalje. Večna je borba proti zaidalcem, proti izkoriščevalcem žuljev drugih. Še leta 1848 je Partušinja pripravljala svoj lopar, da bi končala to večno borbo. Kmetje so bili na tem, da izkopljejo kije na krvavih grobljah. Ali čas za nje še ni dozorel...

Sovrško polje — to je živ simbol naših koroških razmer. Nemci dokazujejo, kako so »mirnim potom« poselili deželo! Iz grobov na »Blutmuldern« pa doni glasen pro-

test, strašno prekletstvo... Današnji oblastniki na Koroškem kričijo na vsa usta o mirnem sožitju obeh narodov. Vsa zgodovina pa jih bije po ustih, celo s kiji in z loparjem lastnih nemških deželanov. V zgodovini sta si slovenski in nemški kmet pogosto podajala roke v »puntu« proti gosposki, ki je bila vedno in povsod **samo nemška**. Slovenci lahko s ponosom izjavljamo: na svoji križevi poti skozi dolga, krvava stoletja nikdar nismo bili zaidalci in izkoriščevalci, vedno smo se borili za svojo pravdo, za svobodo in človečanske pravice proti tujim graščakom in gosposki. Ta preteklost pa nam je jasno in razločno začrtala tudi pot v bodočnost...

RAZGLED PO SVETU

Iz kulturnega življenja v svobodni domovini

Razstava slovenskih impresionistov

V Ljubljani so odprli prvo veliko razstavo v Moderni galeriji, ki prikazuje dela slovenskega slikarstva v prvi polovici 20. stoletja.

Razstavljena so dela najbolj znanih slovenskih slikarjev te dobe: Groharja, Jakopiča, Jame in Sternena. Izbor in popolnost del te raztave sta edinstvena in še nista bila dosežena na nobeni razstavi.

Razstava slovenskega filma

Za prvi maj letošnjega leta so odprli v Unionski dvorani v Ljubljani prvo razstavo slovenskega filma, ki so jo priredili v okviru »Tedna slovenskega filma«, katerega so letos že drugič organizirali slovenski filmski delavci.

Razstava je prikazovala v grafikonih statistiko filmskega predvajanja v Sloveniji. Največje število predstav in obiskovalcev je imel sovjetski film. Glavni del razstave je bil posvečen prikazovanju nastanka filma od prvih priprav za snema-

nje do predvajanja pred publiko. Nadalje so bile tudi razstavljene filmske aparature in vse druge filmske naprave kot makete za snemanje itd.

Razstava je dokazala močni razmah najmlajše slovenske umetnosti, ki se ob vsestranski podpori ljudske oblasti najplodneje razvija v korist in kulturno blagostanje vsega delovnega ljudstva naše svobodne domovine.

V FLRJ raste število kinematografov

V novi Jugoslaviji se filmska mreža hitro razvija. Po planu bo število kinematografov samo v letošnjem letu povečano s 150 novimi kinematografi in bodo dobili vsi večji kraji, rudniki in industrijska središča svoje lastne kinematografe. Posebno v krajih, ki so bili pred vojno najbolj zaostali, bodo zgrajeni ali odprti novi kinematografi.

Ko bodo vsi kinematografi, ki so določeni v planu, odprti, bo prišel povprečno na vsakih 17.000 ljudi v Jugoslaviji po en kinematograf.

Tako bodo lahko posredovali kulturo in izobrazbo neposredno najširšim ljudskim množicam.

Hrvaško narodno gledališče

V mesecu marcu je doživelo znano dramsko delo Miroslava Krleža »Gospoda Glembayevi« svojo stoto uprizoritev v zagrebskem gledališču. Hkrati je minulo 25 let, odkar so to delo najpomembnejšega jugoslovanskega dramatika prvič uprizorili na odrskih deskah v Zagrebu in je nato prepotovalo vse pomembnejše južno-slovanske odre.

S Shakespearevim »Othellom« in Gorkijevo »Vaso Železnovo«, ki sta najboljša dramska dela letošnjega repertoarja, je hrvatsko narodno gledališče gostovalo tudi v Ljubljani.

Zagrebski muzeji in galerije

Vsi muzeji in galerije v Zagrebu so bogati in lepo urejeni.

Arheološki muzej je eden najstarejših muzejev v Zagrebu.

Etnografski muzej ima najbogatejše zbirke kmečke materialne kulture na Balkanu.

Muzej za umetnost in obrt je edini te vrste v državi.

Galerija slik Jugoslovanske akademije, ki je največja na Balkanu sploh, vsebuje dela slikarjev mojstrov od 14. stoletja do današnje dobe.

Moderna galerija Jugoslovanske akademije prikazuje hrvatsko slikarstvo iz 19. stoletja in je bila ustanovljena šele po osvoboditvi.

V Muzeju plastike je bogato zastopano predvsem domače kiparstvo.

Znamke s portretom Bedřicha Smetane in Frederika Chopina

Poljska poštna uprava bo proslavila jubilej skladatelja Frederika Chopina skupno s češkim skladateljem Bedřichom Smetano in bo izdala v mesecu juniju znamke obeh skladateljev.

Tudi češkoslovaška pošta bo izdala znamko s portretom Bedřicha Smetane, ki bo izšla v poletju ob priložnosti mednarodnih proslav 125 letnice njegovega rojstva.

Šele pred kratkem so odprli **Muzej Srbov v Hrvatski**.

Muzej mesta Zagreba, Zgodovinski muzej in Muzej narodne osvoboditve Hrvatske še niso dostopni občinstvu.

Nadalje so še »Mestna galerija slik Benka Horvata« in več drugih privatnih zbirk dostopne javnosti.

Dokumentarni film o V. kongresu KPJ

Centralni studio dokumentarnih filmov »Zvezda« je po scenariju in režiji Žorža Skrigina izdelal dokumentarni film o V. kongresu KPJ, ki zajema razvoj današnje ljudske države FLR-Jugoslavije od prvih začetkov narodnoosvobodilnega gibanja do zadnje izgradnje osvobojene domovine. Dober del filma obravnava narodno-osvobodilno vojno, delo glavnega štaba NOV, ilegalne tiskarne in vojaške akcije; prikazuje posnetke iz Pete ofenzive in tovariša Tita med zgodovinskim govorom v Drvarju. Drugi del filma se bavi s kongresom samim in končuje s posnetki iz rudnikov, tovarn, gradbišč in polj, kjer se uresničujejo sklepi V. kongresa KPJ v resnično stvarnost.

Gradnja radijske postaje Beograd II.

V Beogradu bodo letos zgradili novo radijsko postajo LR Srbije. Radio Beograd II. bo služil pred vsem poslušalcem iz Srbije, ker je dosedanja radiopostaja v Beogradu namenjena vsej državi. Tudi ta zvezna radijska postaja v Beogradu bo dobila v kratkem novo oddajno postajo.

Kulturni film o češkem skladatelju Bedřichu Smetani

Češkoslovaški državni film je pred izgotovitvijo kulturnega filma o življenju in delu velikega češkega skladatelja in stvaritelja češke moderne godbe Bedřicha Smetane. Ta film bo dokumentarna kronika vsega, kar je v zvezi z imenom Smetane.

Bratislava ima gledališče pod nebom

V Bratislavi je bilo predano javnosti gledališče pod nebom. To novo gledališče,

ki je na bratislavskem gradu, sprejme 7.000 gledalcev in je največje svoje vrste v češkoslovaški republiki.

Rastava romunske likovne umetnosti v Pragi

V paviljonu Društva likovnih umetnikov v Pragi je bila ugledna razstava romunske likovne umetnosti, ki je prikazovala vsa večja dela romunskih slikarjev in umetnikov najnovejše dobe. Slavnostne otvoritve razstave so se udeležili vsi vodilni predstavniki češkoslovaškega javnega življenja. Češkoslovaški tisk in kritika sta razstavo prijazno sprejela in pokazala predvsem na dejstvo, da v delih pride do izraza novo napredno življenje in ustvarjanje romunskega naroda.

Slavna promocija kitajskega učenjaka v Pragi

Predsednik kitajske delegacije na svetovnem kongresu pristašev miru v Pragi, književnik in učenjak Kuo - Mo - Žo, je bil promoviran v veliki dvorani pravniške fakultete Karlove univerze v Pragi za častnega doktorja filozofije.

Slavnostni promociji so prisostvovali visoki predstavniki češkoslovaške vlade in javnega življenja, med njimi predsednik češkoslovaške Narodne skupščine dr. Oldřich John, podpredsednik vlade Zdeněk Fierlinger in več ministrov.

Radio v poljskih šolah

V preteklem letu je dobilo na Poljskem 2000 šol radijske naprave, za katere je izdala poljska država 80 milijonov zlotyjev. Nadaljnjih 300 šol je priključenih na kolektivne sprejemne postaje.

V prihodnjem letu nameravajo radiofonizirati nadaljnjih 8000 šol.

Združenje mladih pisateljev v Avstriji

V okviru Zveze demokratičnih pisateljev in novinarjev Avstrije se je konstituirala sekcija mladih pisateljev, ki so si zastavili cilj, da diskutirajo o vseh vpra-

šanih mladine na literarnem področju in obveščajo tudi javnost o uspehih svojih članov in problemih mlade generacije potom predavanj in publikacij.

»Pohujšanje v dolini šentflorijanski« v celovškem gledališču

Prvič v zgodovini je 18. t. m. šlo preko desk celovškega gledališkega odra delo slovenskega pisatelja, sicer so igrali Cankarjevo komedijo »Pohujšanje v dolini šentflorijanski«, ki jo je prevedla v nemščino Herta Kraljeva.

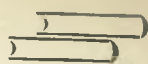
Potrebno je, da to dejstvo zabeležimo; potrebno ne v tem smislu, da pripisujemo tej prvi uprizoritvi slovenskega dramatika na celovškem nemškem odru posebno važnost kakor predvsem zaradi tega, ker so celovski kulturniki potrebovali vsekakor neverjetno dolgo dobo, da so segli tudi po dramatskem delu naroda, ki stoletja živi z njimi na isti zemlji.

Tudi ta prvi bojazljivi korak v slovenski kulturni svet je bil na repertoarju šele tik pred koncem sezone, tako da so Cankarjevo komedijo igrali le trikrat.

Režiserju kot igralcem je treba priznati, da so dobro prikazali samozadovoljni, gnili svet naše tedanje narodne družbe, ki jo je Cankar predvsem v svojih dramah tako ostro obsojal in neusmiljeno razkrinkaval. Kljub temu pa je imel človek vtis, da igralci osnovne ideje komedije, o kateri Cankar sam pravi, da »je nekoliko težka in bojim se, da igralci ne bodo vsega tako razumeli, kakor je treba«, niso popolnoma dojeli, še manj pa jo je dojela nemška publicistična kritika, ki je z J. F. Perkonigom (na gledališkem programu) vred Cankarja in njegovo delo popolnoma napačno tolmačila. Cankar pač ni govoril ljudem, ki se jim zde »frazе o narodovem blagru, o narodovih idealih, o avtoritetah, tradicijah, zakonih itd. svete in nedotakljive, temveč je govoril ljudem, ki jim je ljubša cinična resnica nego blagoslovljena laž«.

NAŠA KNJIŽNICA

NOVE KNJIŽNE IZDAJE

V zadnjih dveh mesecih so izšle v LR Sloveniji med drugimi naslednje zanimive knjige:

France Bevk: **Mati** (socialna novela) ilustriral in opremil Riko Debenjak. Celje. Založila Mohorjeva tiskarna. 1949 88 str., 8°.

Ferdo Kozak: **Profesor Klepec**. Komedija v štirih dejanjih. Ljubljana. DZS. 1949. 157 str., 8°.

Janez Trdina: **Zbrano delo**. Druga knjiga. Spomini 2. del. Uredil in z opombami opremil Janez Logar. Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev. Ljubljana DZS. 1949. 432 str., 8°.

Verne Jules: **Petnajstletni kapitan**. Pre-

vedel Janez Gradišnik. Ljubljana MK. 1949. 424 str., 8°.

Fast Howard: **Državljan Tom Paine**. Prevedel Janez Gradišnik. Ljubljana SKZ. 1949. 286 str. 8°.

Krstilov J.: **Čudodelna elektronka**. (Elektrofizične obravnave.) Prevedel Vladimir Naglič. Ilustracije po originalni izdaji. Poljudno-znanstvena knjižnica. Ljubljana. MK. 1949. 110 str., 8°.

Borcem za socialistično preobrazbo vasi. (Izbor materiala za zadružništvo.) Uredil B. Zupančič. Ljubljana MK. 1949. 8°.

Leontjev A.: **Maršalov načrt** v luči stvarnosti. Ljubljana SKZ. 1948. 70 str. M. 8°.

Valentin Just: **»Karawankengeister«**, Celovec 1948.

Koncem lanskega leta je v založbi »Kärntner Volksverlag« v Celovcu izšla izpod peresa Valentina Justa knjiga »Karawankengeister«.

Knjiga je značilen primer gledanja človeka, ki je mnogo pretrpel v koncentracijskem taborišču, ki pa se je navadil molče prenašati krivico, namesto da bi se z vso silo svobodnega človeka uprl nasilju. Tako so tudi vse osebe njegovih črtic slepo udane sovražni usodi, ne da bi kakorkoli poskusile zoperstaviti se krivicam, ki jih ni kriva slepa usoda temveč brezobzirni vaški mogotec ali pa kapitalistični podjetnik.

Knjiga hoče opisovati življenje naših ljudi pod Karavankami, toda razum slovenskih imen najdemo le malo resnično naših značajev. Vsekakor ima Minko kot sodnik gorskih škratov mnoge lastnosti našega desetega brata in je Lipan tip mnogih vaških veljakov, ki mu ni sveto nič, ne mati, ne jezik, ne narod, temveč pozna le svoje koristi. Kos tragike naše zgodovine je zajete v »Soški lipi«, ven-

dar se tudi tukaj pokaže pasivno čakanje prizadetih, čeprav imamo ravno v tem kraju zgodovinski primer, da so se naši fantje uprli na Humberku proti gospodi, ki jih je hotela vtakniti v vojaške uniforme. Dobro zadeta sta drvar in pastir, poznejši piskrovez, medtem ko brodnik in tihotapec samo po poklicu, nikakor pa po značajih, spominjata na ljudstvo pod Karavankami; še manj seveda vladni svetnik, ki povest o njem sploh ne spada v sicer zaokroženo zbirko.

Da pod Karavankami živi in trpi slovensko ljudstvo, nas v knjigi spominjajo edino slovenska imena in nekaj opazk o »nerazumljivem, tujem jeziku«, ki pa ga govorijo le pastirji in delavci; en samkrat bo vesten bralec našel, da gre tu za slovenski jezik.

Kljub nejasnim pogledom na nacionalne in druge probleme naše zemlje in kljub temu, da avtor vse premalo pokaže na potrebo aktivne borbe za odpravo socialnih krivic, knjigo, ki je lepo tiskana in opremljena s številnimi slikami, priporočamo.

— ci.

PROSVETA NA VASI

»Svet brez sovraštva«

Nekako čuden se nam zdi naslov drame, če se razgrne zastor in zagledamo na odru ječo s pogradi in jetnicami — žrtvami fašističnega nasilja. Toda »Svet brez sovraštva« je cilj vseh teh nedolžnih žrtev podivjanega krvoloka, ki pričakujejo za mrežami svetel dan rešitve, dan pravice in svobode. Drama je zvest odtis borbe in trpljenja našega naroda v najusodnejšem času naše slovenske zgodovine. Pristno in življenjsko prikazuje vse muke in grozote geštapovske ječe. Vse raznoliko dogajanje v fašističnih zaporih in raznolikost značajev, ki so se znašli tam v skupni usodi je predočena v drami v tako resnični podobi, da pretrse vsakogar, ki jo gleda in doživlja. Posebno globoko pa mora zgrabit onega, ki je že na lastni koži preiskusil gorje teh nečloveških mučilnic.

Če pa hočemo doseči s to dramo tisti uspeh, ki ji gre po vsebini, jo moramo izvajati tako, da bo vse naše igranje eno samo globoko doživetje. Posebno dobro moramo dojeti značaje in spoznati njihova čustva. V izgovorjavi besedila se moramo kolikor mogoče držati naravnih mej, vsa pretirana slovesnost v glasu, (v katero igralci posebno radi zapadajo pri daljših monologih), samo kvarno vpliva na strašno stvarnost odrskega doživetja in jo pači. Lučne efekte moramo znati pravilno in spretno izrabiti, kar močno stopnjuje učinkovitost odrskih prizorov. Medsebojni odnosi jetnic naj so, čeprav ne vedno prijazni, vendar neprisiljeni, tovariški, kakor med dobrimi ali starimi znanci. Tudi naglo reagiranje vsake posamezne pripornice na glasove ali slišen šunder na hodniku, pri vsakem rožljanju ključev ali vstopu paznikov v celico bo dalo igri pečat resničnosti.

Vse vloge zahtevajo, da igralci globoko doživljajo vsa dramatična dogajanja. Odsev duševnega doživetja odrskih oseb mora biti viden v mimiki obrazov pri vseh igralcih. Posebno Marijina vloga zahteva od igralko močno notranje doživ-

ljanje. Duševni boj, materina strast in globoka ljubezen do otroka, pa tudi strah in potrnost, radost in bojazen, ki prevevajo njeno preprosto dušo, se morajo izražati v mimiki obraza in zvoku govornih besed, ki pa ob vsem tem ne smejo biti slovesne, temveč preproste in občutene. Isto velja za vloge Špelce, Mime in Svetelovke. Zadnja pa mora biti po svoji zunanosti in vedenju starejša od drugih. Tako po vedenju in značaju pa se mora od vseh drugih pripornic razlikovati vlačuga Kolonelovka. Poveljnik policijskih zaporov in stražniki se morajo odlikovati s svojim surovim glasom in vedenjem, da bojo bolj odgovarjali njihovi dejanski prisposobi.

Scenerija za to dramo je enostavna niti se ne spremeni v vseh treh dejanjih. Lučne naprave, ki ne zahtevajo razkošnih sredstev (zadostujejo 3 žarnice), morajo biti smiselno urejene. Nočna in dnevna svetloba, ki prihajata skozi okno, se morata nujno razlikovati. Bleda mesečina, ki naj sije skozi mrežo okna, mora biti modra. To dosežemo, da žarnico ovijemo z modrim papirjem ali celofanom. Žarnice pa moramo dobro pritrditi, da ne zamajejo pri najmanjši neprevidnosti in ne mečejo sence sem ter tja po stenah. To velja še posebno za zunanjo luč, ki naj predstavlja mesečino odnosno dnevno svetlobo.

Iz vidika te tehnične enostavnosti ter globoke in življenjske vsebine je drama zelo pripravna za gostovanje tudi v krajih, kjer so majhni odri in skromne odrske naprave.

Igralcem SPD »Svoboda« iz Št. Janža v Rožu, ki so to dramo pripravili v preteklem mesecu in z njo tudi že gostovali v Št. Jakobu v R., Železni Kapli in Dobrli vesi, želimo pri bodočih gostovanjih na odrih Slovenske Koroške obilo uspeha. Če bodo upoštevali naše pripombe in popravili še pomanjkljivosti v igralski in tehnični izvedbi tega dramskega dela, bodo imeli s svojimi predstavami nedvomno še večje uspehe.

VSEBINA

	stran
Vekoslav Deu: Kritična presoja odredbe o novi ureditvi tako imenovanih dvojezičnih šol z dne 31. oktobra 1945	1
Blaž Singer: Naše kmečko gospodarstvo in pot do njegovega izboljšanja	9
Tonči Schlapper: Igranje in režija (Nadaljevanje in konec)	14
Mačan Bojko: Graditev socializma na vasi v svobodni domovini . .	18
Karel Prušnik — Gašper: Komendant koroške grupe odredov major Vinko Simončič - Gašper — narodni heroj	22
Šašeljnov J.: Sovršsko polje . . .	25
Razgled po svetu	28
Naša knjižnica	31
Prosveta na vasi	32

